

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького
Факультет громадського здоров'я та суспільного благополуччя

Кафедра філософії та педагогіки

БАС ЮРІЙ ГРИГОРОВИЧ
ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В ЗВО

Кваліфікаційна робота

галузь знань А Освіта

спеціальність А1 Освітні науки

ОПП Освітні, педагогічні науки

Науковий керівник

Старший викладач кафедри філософії

та педагогіки

к.пед.н., Якимович О.Н.

Львів – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В ЗВО	6
1.1 Аналіз поняття «самовизначення» у науковій літературі.....	6
1.2 Особливості професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання в ЗВО.....	17
1.3 Соціологічний та психологічний підходи до дослідження професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання в ЗВО	25
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	33
2.1 Особливості професійного самовизначення майбутніх педагогів.....	33
2.2 Чинники педагогічного впливу на професійне самовизначення майбутніх педагогів під час навчання в закладі вищої освіти.....	39
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ВЛАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	61
3.1.Методика дослідження	61
3.2. Результати дослідження	64
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Сучасні соціально-економічні та культурні трансформації в Україні зумовлюють підвищену увагу до проблеми професійного самовизначення майбутніх педагогів. Вибір професії є не лише індивідуальним рішенням, а й важливим соціальним процесом, що визначає життєву стратегію особистості, її ціннісні орієнтації та здатність до самореалізації. Педагогічна діяльність, як одна з найбільш соціально значущих, потребує високого рівня внутрішньої мотивації, самоактуалізації та адаптивності, адже саме від цього залежить ефективність освітнього процесу та якість підготовки майбутніх поколінь.

Професійне самовизначення є ключовим етапом у формуванні особистості майбутнього педагога. Воно передбачає усвідомлений вибір професійного шляху, розвиток необхідних компетенцій та формування мотивації до педагогічної діяльності. Під час навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) цей процес набуває особливого значення, оскільки саме тут студенти отримують не лише теоретичні знання, але й практичні навички, які визначають їхню готовність до майбутньої професії. Педагогічні чинники відіграють провідну роль у цьому процесі, впливаючи на самоідентифікацію, професійну орієнтацію та адаптацію до вимог освітньої сфери.

Згідно з дослідженнями українських і зарубіжних науковців (О. Дубасенюк, З. Карпенко, Є. Головаха), професійне самовизначення є динамічним процесом, що поєднує внутрішні цінності та зовнішні умови розвитку особистості. Воно проявляється у формуванні професійних намірів, проходженні навчання, адаптації до майбутньої діяльності та поступовій самореалізації у вибраній сфері. Для студентів педагогічних спеціальностей цей процес має особливе значення, адже педагогічна професія вимагає високого рівня відповідальності, стресостійкості та здатності до комунікації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення сприятливих умов для формування професійної ідентичності студентів

педагогічних спеціальностей, розвитку їхньої стійкості до стресових ситуацій, комунікативних навичок та здатності до саморозвитку.

Таким чином, у сучасних умовах виникла об'єктивна потреба дослідження педагогічних чинників впливу на професійне самовизначення майбутніх педагогів під час навчання в ЗВО.

Мета дослідження – визначити педагогічні чинники, що впливають на професійне самовизначення майбутніх педагогів під час навчання у закладі вищої освіти, та окреслити шляхи його вдосконалення.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати наукові підходи до визначення сутності професійного самовизначення та його структурних компонентів.
2. Визначити особливості професійного самовизначення студентів педагогічних спеціальностей у процесі навчання.
3. Охарактеризувати педагогічні чинники, що впливають на формування професійної ідентичності майбутніх педагогів.
4. Провести емпіричне дослідження рівня самоактуалізації, адаптивності та професійного самовизначення студентів.
5. Встановити взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації, адаптивності та професійним самовизначенням
6. Сформулювати висновки та рекомендації щодо вдосконалення педагогічних умов професійного самовизначення майбутніх педагогів.

Об'єкт дослідження – процес професійного самовизначення студентів педагогічних спеціальностей у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні чинники та психологічні особливості формування професійного самовизначення майбутніх педагогів.

Методи дослідження. Під час виконання магістерської роботи використовувалися такі методи дослідження, як: *теоретичні*: аналіз, узагальнення та систематизація наукових джерел із проблеми професійного самовизначення; моделювання педагогічних умов; *емпіричні*: анкетування,

тестування (методики САМОАЛ та «Адаптивність»), бесіди, спостереження; якісний аналіз отриманих даних; *статистичні*: методи статистичної обробки результатів дослідження: якісний та кількісний аналіз.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні сутності професійного самовизначення майбутніх педагогів як педагогічного феномену, визначенні його взаємозв'язку з мотивацією, самоактуалізацією та адаптивністю.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів для удосконалення програм підготовки студентів педагогічних спеціальностей, розроблення методичних рекомендацій щодо формування професійної ідентичності та створення підтримувального освітнього середовища.

Структура кваліфікаційної роботи включає вступ, три розділи («Теоретико-методологічні основи професійного самовизначення майбутніх педагогів апід час навчання в м ЗВО», «Особливості та чинники професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання у закладі вищої освіти», «Результати власних досліджень»), висновки, список використаної літератури, що включає 92 найменування. Загальний обсяг роботи – 87 сторінок. Текст ілюструють 2 рисунки, 6 таблиць, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В ЗВО

1.1 Аналіз поняття «самовизначення» у науковій літературі

Сьогодні, у зв'язку з глибокими соціально-економічними змінами, що відбуваються в Україні, питання, пов'язані з професійним самовизначенням особистості, її самореалізацією в професійній діяльності, набувають особливої актуальності. Саме поняття «професійне самовизначення» не є сталим. Воно розвивається у міру того, як змінюється уявлення про його сутність. На це впливають об'єктивні і суб'єктивні чинники. У наукових розвідках поняття «професійне самовизначення» особистості базується на ознаках такого феномена, як самовизначення. Проблема професійного самовизначення є предметом вивчення багатьох наук (педагогіка, психологія, соціологія та ін.), що породжує її розгляд із різних позицій.

Проблема професійного самовизначення особистості отримала наукове вивчення лише у ХХ столітті. До того часу не було вільного вибору професії професійний вибір найчастіше визначався соціальним походженням та класовою належністю людини, а також патріархальним устроєм суспільства.

Розглянемо поняття «самовизначення» у його соціальному та професійному вимірах.

Самовизначення в соціальному сенсі – це процес, коли людина усвідомлює, ким вона є в суспільстві, яке місце посідає серед інших людей і як вона пов'язана з різними соціальними групами. Це не просто «я знаю, хто я», а глибше розуміння свого соціального портрета: до яких верств, професій, національностей, регіонів чи вікових груп я належу, які в мене інтереси, права, обов'язки й можливості [64].

Об'єктивна основа такого самовизначення – це реальні соціальні

спільноти, які існують у суспільстві: робітники й підприємці, молодь і пенсіонери, українці чи представники інших етнічних груп, мешканці міста чи села тощо. Кожна з цих груп має свої типові умови життя, доходи, політичні погляди, культурні особливості. Людина, належачи до певних груп, автоматично отримує частину цих характеристик – це ніби «стартовий соціальний пакет».

Але самовизначення – це не лише пасивне прийняття готової позиції. Це ще й дуже особиста, духовна робота. Людина дивиться на своє життя, оцінює свої здібності, мрії, цінності, порівнює їх із тим, що пропонує суспільство, і вирішує: «Ось це моє місце, а сюди я хочу рухатися далі». Тобто вона не просто констатує «я – інженер із середньою зарплатою в невеликому місті», а розуміє, куди може вирости професійно, які знання й навички для цього потрібні, які двері перед нею відкриті, а які зачинені через об'єктивні обставини.

У ширшому сенсі соціальне самовизначення включає два ключові моменти: чітке розуміння своїх поточних соціальних ролей і позицій у різних сферах (професійній, сімейній, громадянській тощо); бачення перспектив – куди можна рухатися далі, як змінювати свій статус завдяки навчанню, досвіду, новим зв'язкам чи зміні місця проживання. У ширшому розумінні соціальне самовизначення – це формування цілісної соціальної самосвідомості. Людина виробляє свої погляди на світ: політичні, моральні, правові, естетичні. Ці погляди не вигадані з нуля – вони відображають епоху, в якій вона живе, культуру й цінності суспільства. Але водночас вони стають її особистим компасом, наприклад, як ставитися до влади, до несправедливості, до краси, до власної відповідальності [64, с.492].

Саме завдяки соціальному самовизначенню людина здатна орієнтуватися в складному світі, не губитися серед тисяч ролей і можливостей, узгоджувати свої особисті цілі (хочу цікаву роботу, високу зарплату, гарну сім'ю) з тим, що реально потрібно й можливо в цьому суспільстві в цей історичний момент.

Таким чином, соціальне самовизначення – це одночасно дзеркало (я бачу себе в соціальній структурі) і карта (я розумію, куди можу піти й як туди

дістатися). Без нього людина відчуває себе втраченою; з ним – отримує внутрішню впевненість і здатність будувати життя осмислено й гармонійно [64, с. 493].

С. Гончаренко визначає «професійне самовизначення – це динамічний, внутрішньо-особистісний процес, під час якого людина усвідомлено обирає свій майбутній трудовий шлях та визначає себе як потенційного фахівця у конкретній сфері діяльності.» [12, с.275].

Питання професійного самовизначення досліджували українські науковці М Бекчив [3], Я. Бугерко [6], Л. Василенко [7], О. Вітковська [8], М. Волошенко [9], О. Джура [16], О. Дубасенюк [17], Т. Титаренко [18], Ю. Загребнюк [19], З. Карпенко [21], О. Кисла [23], Р. Ляшенко [34], Р. Мотрук [42, 43], І. Стасюк [65] та інші.

Самовизначення особистості – це фундаментальний і вирішальний етап розвитку, який найінтенсивніше розгортається у юнацький період. Це час, коли внутрішні психологічні механізми дозрівають настільки, що людина отримує реальну можливість для самоствердження – активного пошуку свого місця у світі та визнання власних цінностей.

Хронологічно цей процес ідеально накладається на студентські роки. Це не просто період навчання, а справжній соціальний полігон, де молода людина опановує складний спектр соціальних ролей дорослої людини, відмовляючись від дитячої залежності; приймає на себе юридичну та економічну відповідальність, що вимагає самостійності у прийнятті рішень; Активно занурюється у здобуття вищої освіти та оволодіння конкретною професією, формуючи базу для майбутнього.

З огляду на це, суспільство має докласти зусиль для створення сприятливих умов, щоб сприяти становленню гармонійно розвиненої особистості, яка буде повністю здатна свідомо здійснити професійний вибір.

Професійне самовизначення виступає як своєрідне ядро або системотворчий центр. Воно не просто визначає майбутню роботу, але й

структурує всю систему інших можливих видів самовизначення молоді — від громадянської позиції до особистісних цілей. Адже через професію молода людина реалізує себе і як суб'єкт активної діяльності, і як відповідальний громадянин суспільства[59].

Український науковець, психолог та соціолог Є. Головаха, розглядає процес професійного самовизначення не як ізольований вибір, а як інтегровану частину ширшої життєвої стратегії особистості. Він наголошує на тому, що вибір професії (професійна орієнтація) має бути органічно поєднаний із ціннісними орієнтаціями людини. Цінності, на думку Є. Головахи, є одним із ключових рушійних чинників, які визначають поведінку людини, її активність та спрямованість дій, які є для неї значущими [11].

Кожна людина свідомо чи несвідомо прагне засвоїти та реалізувати ті цінності, які максимально відповідають її життєвим цілям та інтересам. Таким чином, професія стає інструментом для реалізації цих глибинних цінностей. Більше того, професійне самовизначення передбачає формування суб'єкта діяльності, який характеризується не лише вузькою кваліфікацією, але й високою мобільністю (здатністю до адаптації та зміни), широкою орієнтацією у світі професійної діяльності.

Це означає, що успішний професійний вибір не повинен обмежувати можливості особистісного розвитку. Навпаки, він має відображати єдність між життєвим (професійним) та особистісним самовизначенням, де кар'єрний шлях стає шляхом до самовдосконалення та повної самореалізації [53, с. 15].

Більшість дослідників виділяють три основні види самовизначення: життєве, особистісне та професійне.

Життєве самовизначення – це коли людина вчиться свідомо обирати свою позицію в найважливіх життєвих ситуаціях і будувати власне життя відповідно до того, що для неї справді цінне й значуще. Це не просто «жити як вийде», а постійно питати себе: «Хто я? Чого я хочу від життя? Якими принципами я керуюсь? За що я готовий боротися, а на що ніколи не погоджусь?».

У підлітковому та юнацькому віці це проявляється у формуванні стійкої внутрішньої основи: людина виробляє власні переконання, моральні правила, ідеали, вчиться уважно спостерігати за світом, аналізувати події, розуміти свої емоції й мотиви. Зрештою вона починає відчувати себе не просто «підлітком, якого носять обставини», а автором власного життя.

В Україні сучасна молодь вимушена проходити це життєве самовизначення в надзвичайно складних умовах: війна, економічна криза, масове зuboжіння, міграція, безробіття, хаотичні зміни на ринку праці. Такі обставини викликають сильну тривогу, страх перед майбутнім, відчуття нестабільності й розгубленості. Водночас саме ці випробування часто «розбуджують» у молодих людей потребу глибше замислитися над собою. Замість того, щоб плисти за течією чи обирати професію «абияк», багато хто починає серйозніше ставитися до вибору майбутньої справи. Вони шукають не просто «де платять», а те, до чого справді лежить душа, де вони зможуть реалізувати своє покликання – те глибоке внутрішнє відчуття, для чого вони прийшли у цей світ. У складні часи саме це внутрішнє покликання стає для молоді головним орієнтиром і джерелом сили [66].

Особистісне самовизначення є центральною рушійною силою розвитку людини, а його стрижнем виступає усвідомлена потреба у самопізнанні, самозміні та самовдосконаленні. Це не просто окремий етап, а інтегровальний компонент, який об'єднує всі аспекти розвитку особистості в цілісну систему.

Із вибором професії в молодій людині не зникають абсолютно всі труднощі та проблеми, пов'язані з готовністю до особистісного самовизначення. Професійне самовизначення значною мірою впливає на майбутнє людини, визначає її життєву позицію. Але водночас особистість із власним світоглядом, ціннісними орієнтаціями, неповторністю та унікальністю визначає хід своєї професійної діяльності.

У період юнацтва з'являється нова, потужна детермінанта саморозвитку: молода людина починає ставитися до себе як до соціально активного суб'єкта. Це означає, що її рішення та дії набувають суспільного значення.

Процес життєвого вибору (включно з вибором професії) рідко буває легким. Він супроводжується ваганнями та переживаннями, але водночас вимагає глибокої відповідальності за кожен крок, зроблений на шляху до прийняття остаточного рішення.

Важливо розуміти, що вибір професії не є кінцем усіх труднощів. Він не знімає повністю проблем, пов'язаних із готовністю до особистісного самовизначення.

Професійне самовизначення справді суттєво впливає на майбутнє людини та визначає її життєву позицію. Однак цей вплив є двостороннім: сама особистість зі своїм унікальним світоглядом, ціннісними орієнтаціями, неповторністю та унікальністю активно формує та визначає хід своєї професійної діяльності. Зростання рівнів організації особистості (її зрілості та якості) неминуче спричиняє зміну раніше поставленої життєвої мети. Будь-яка нова, вища якість розвитку знаходить своє відображення у самовизначенні особи.

Соціально-психологічною закономірністю є те, що людина, хоч і є носієм суспільних та колегіальних інтересів, може стати їхнім свідомим суб'єктом лише на певному рівні розвитку. Це відбувається саме тоді, коли вона вже самовизначилася, удосконалює свою активність і підвищує рівень відповідальності. Зокрема, професійне самовизначення майбутнього педагога необхідно розглядати як визначальну характеристику для його професійної самоактуалізації – повної та ефективної реалізації свого потенціалу у сфері виховання та навчання [34, с. 83–88.].

На процес самовизначення індивіда в широкому культурному просторі впливає ціла низка чинників. Серед них головна роль відводиться ціннісній орієнтації особистості. Саме ця орієнтація є внутрішнім компасом, згідно з яким

людина визначає основні цілі та пріоритети свого життя. Досягнення визначених цілей вимагає від людини значних зусиль та енергії. Однак не кожна особистість має достатню внутрішню здатність до такої мобілізації ресурсів для втілення своїх намірів.

Самовизначення не є абсолютним, стабільним станом суб'єкта, а радше відносним. Ця відносність пов'язана з постійною динамікою внутрішнього світу. Навіть протягом порівняно невеликого життєвого періоду у свідомості особистості відбувається низка трансформацій: розширюються межі власного «Я»; змінюється система ставлень до оточуючого світу; переглядаються позиція, ціннісні орієнтації та настановлення.

Поняття самовизначення охоплює як динамічні (змінні), так і статичні (стійкі) стани особистості. Ці стани є відображенням і проявом більш загальних законів людського буття та природи – діалектики руху та спокою, рівноваги та невірноваженості у складній системі людської особистості.

При цьому статична складова (спокій, рівновага) уособлює певну стійкість та ідентичність особистості. Динамічна складова (рух, невірноваженість) символізує її здатність до зміни, розвитку та постійного оновлення [45, с. 76].

І. Нікітіна виокремлює ще одну важливу характеристику самовизначення, яка полягає у його двоїстій природі: воно має одночасно діяльнісний і ціннісно-змістовий характер. Кожне рішення, яке приймає особистість у процесі самовизначення, є не просто зовнішньою дією чи вибором. Воно також відображає внутрішнє ставлення людини до тих аспектів буття, яких стосується її самовизначення. Тобто вибір – це акт, що поєднує практичну реалізацію та особистісну оцінку ситуації [45]. Аналізуючи самовизначення як динамічне явище, І. Нікітіна пропонує розглядати його з двох взаємодоповнюючих сторін: по перше, як тривалий, безперервний процес (це нескінченна течія формування особистості, постійний пошук себе впродовж життя), по-друге, як дискретний, одномоментний акт (це конкретний момент ухвалення рішення в проблемній ситуації, що характеризує певні дії людини тут і зараз) [45, с. 76–77].

У цьому контексті самовизначення постає як головна проблема у площині взаємодії між індивідом та суспільством. Окреслимо два ключові, діалектично пов'язані аспекти цієї взаємодії: 1) *соціальна детермінація*: вплив суспільства, культури та соціального середовища на індивідуальну свідомість (і психіку в цілому). 2) *активність суб'єкта*: роль власної активності людини у цьому процесі зовнішнього впливу, тобто її здатність до свідомої відповіді та формування себе.

Розглянемо складну й динамічну взаємодію між особистісним самовизначенням (внутрішнім світом, цінностями, "Я") та професійним самовизначенням (вибором і реалізацією в роботі) протягом усього життя людини.

Особистісне самовизначення формується хронологічно раніше і є базою: на його основі людина формулює вимоги та очікування до майбутньої професії. Подальший професійний вибір уточнюється з урахуванням індивідуально-психологічних здібностей (зокрема, природних) і залежить від віку.

Коли професійне самовизначення зміцнюється, воно починає чинити зворотний вплив на особистість. Критерії професіоналізму та успіху в роботі починають формувати критерії самооцінки людини як особистості.

Досягнення високих професійних рівнів породжує загальну професійно-особистісну мотивацію, що актуалізує здібності та підвищує рівень домагань. Професія стає настільки впливовою, що починає проникати у всі сфери психіки та формувати особистість в цілому.

Міжособистісні відносини у процесі трудової діяльності впливають на загальний психосоціальний і когнітивний розвиток індивіда, а також на його становлення як професіонала. Сама професійна діяльність безпосередньо впливає на окремі риси особистості. У міру диференціації професійних мотивів розвиваються відповідні особистісні якості.

Професійна спільнота зі схожими цілями, умовами праці та побуту формує спільні інтереси, установки та манери спілкування, що призводить до

становлення певного соціально-професійного типу особистості. Професія виступає як засіб самовираження особистості. Однак у деяких випадках людина може реалізовувати себе поза професійними захопленнями.

Невдача або неуспіх у професії може призвести до деформації особистості, особливо якщо індивід прагне реалізувати себе винятково через працю. Протягом життя людина коригує свою професійну діяльність, виходячи з власних ціннісних орієнтацій. Зміни в особистісних установках і мотивах впливають на подальший професійний розвиток. Іноді перегляд життєвих пріоритетів або поява нових потреб може стати причиною зміни професії.

У підсумку, особистісний простір є ширшим за професійний і лежить в його основі, визначаючи початок, хід і завершення професійного шляху. Водночас професіоналізація протягом життя має значний вплив на особистість: вона може як стимулювати її розвиток, так і, навпаки, руйнувати чи деформувати [5, с. 23-24].

Традиційно професійне самовизначення розглядалося вузько, переважно в рамках профорієнтації і обмежувалося юнацьким віком. Однак сучасний підхід розширює це поняття, трактуючи його як безперервний процес, що триває протягом усього трудового життя людини. Предметом професійного самовизначення є специфічно організована психолого-педагогічна діяльність, спрямована на те, щоб людина знайшла сенс у своїй професійній діяльності.

Для майбутніх педагогів цей процес відбувається під час вибору освітньої траєкторії. У ході цього вибору продовжується становлення особистості студента, реалізується система суспільних орієнтирів (цінності вищої освіти, вимоги суспільства до фахівців), без яких молодь не може здійснити свідомий вибір, розкривається прагнення особистості до самореалізації [73, с. 201-208.].

Професійне самовизначення є ядром (центральною ланкою) професійного становлення, яке характеризується як:

- складова частина загального розвитку особистості.

- процес оволодіння професією та засвоєння необхідних знань і навичок.
- процес формування позитивних професійних мотивів, особистісних якостей, а також прийомів і способів виконання трудової діяльності.

Цей феномен є найважливішою умовою для особистісного зростання та професійного розвитку студента; це складний шлях набуття себе і свого життєвого шляху. Потреба людини самовизначатись виступає як рушійна сила її подальшого розвитку. У результаті професійного самовизначення формується внутрішня готовність індивіда до усвідомленої та самостійної побудови та коригування моделей власної поведінки, визначення перспектив свого розвитку, формування рис, необхідних для успішної професійної діяльності [73, с. 201-208.].

З нашої точки зору, професійне самовизначення майбутніх педагогів – це тривалий і динамічний процес формування свідомого ставлення людини як до обраної професії, так і до самої себе як професіонала. Його змістом є активна внутрішня діяльність, що поєднує самопізнання та самооцінку індивідуальних здібностей і ціннісних орієнтацій, усвідомлення міри їхньої відповідності вимогам педагогічної професії, а також цілеспрямований саморозвиток власних можливостей протягом підготовки. Кінцевою метою цього процесу є досягнення повної і гармонійної відповідності між особистістю та професією, де людина, використовуючи свої сильні сторони та інтереси, знаходить сенс у своїй трудовій діяльності, а професія, у свою чергу, відображає її індивідуальність.

Дослідниця О. Кисла стверджує, що в основі процесу професійного самовизначення лежить вибір, де вирішальну роль відіграють потреби особистості, особливо ключова потреба у самореалізації. Вихідною умовою для успішного самовизначення є здатність людини до свідомого та самостійного вибору як кінцевих цілей, так і засобів для їхнього досягнення. Саме з огляду на це, професійне самовизначення розглядається як ціннісний вибір майбутніми вчителями початкових курсів конкретних варіантів професійного розвитку –

тобто їхньої освітньої траєкторії. Можливість такого вибору забезпечується сучасною багаторівневою системою освіти. Освітня траєкторія тлумачиться як можливість для студента самостійно визначати свій навчальний шлях, задовольняючи власні потреби в освіті, здобутті кваліфікації та інтелектуальному, фізичному й моральному розвитку, при цьому обов'язково враховуючи власні сформовані інтереси та нахили, запит на ринку праці і реалістичну самооцінку своїх можливостей. Опинившись перед необхідністю вибору, студент перебуває у суб'єктивному просторі з кількома можливими напрямками руху. Яку саме позицію обере особистість, безпосередньо залежить від того, наскільки вона сприймає себе як активного творця власного майбутнього. Готовність особистості до вибору – це певний внутрішній стан, який сигналізує про зрілість її особистісних структур. Поведінку людини під час цього критичного вибору можна прогнозувати, врахувавши її мотивацію, оцінку власних можливостей, ступінь усвідомлення плану досягнення мети та передбачення можливого результату [23].

Головним завданням освітнього процесу є формування у студентів здатності до проектування власного професійного розвитку. Це передбачає, що студенти мають усвідомлено розробляти власну стратегію і тактику засвоєння навчальної програми, регулярно здійснювати самооцінку результатів своєї навчально-пізнавальної діяльності та, як наслідок, виховувати в собі відповідальність за самостійний вибір та проходження індивідуальної освітньої траєкторії.

Згідно з поглядом А. Массанова, професійне самовизначення є своєрідною внутрішньою діяльністю особистості, головна мета якої полягає у самореалізації власного потенціалу у конкретній сфері праці. Рушійним мотивом цієї активності є прагнення задовольнити потреби, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, а її механізми включають збір та аналіз профорієнтаційної інформації і подальше прийняття рішення. Усі ці компоненти,

такі як мета, мотив, дії та операції функціонують як невід'ємні складові цілісного процесу самовизначення [36].

Згідно з висновками А. Массанова, професійне самовизначення формується під впливом двох груп детермінант, які у сукупності окреслюють умови вибору професії: зовнішні детермінанти охоплюють об'єктивні соціальні чинники (такі як актуальний стан ринку праці, загальна соціально-політична ситуація, матеріальний стан родини та умови майбутньої роботи), тоді як внутрішні детермінанти відображають суб'єктивні психологічні умови особистості. До останніх належать інтереси, схильності, здібності, ступінь усвідомлення власного покликання, а також такі важливі внутрішні характеристики, як чітко сформована життєва позиція, досягнута ідентичність, адекватна самооцінка своїх можливостей, певні ціннісні орієнтації, моральність та успішність вирішення завдань особистісного самовизначення [36, с. 11-12].

Отже, професійне самовизначення особистості – це багатогранний феномен, який розгортається протягом усього життя людини і не обмежується лише моментом вибору. Цей процес починається з первинної актуалізації інтересу до професійної діяльності ще у дошкільному віці, продовжується через формування ціннісних професійних орієнтацій під час здобуття повної середньої освіти і досягає наступного етапу у момент безпосереднього вибору професії. Далі слідує етап професійного навчання, а завершальною ланкою цього циклу є професійна адаптація молодого спеціаліста на робочому місці. Таким чином, самовизначення має чіткі етапи та динаміку розвитку, і є залежним від багатьох чинників: особистісного самовизначення, природних здібностей, життєвого сценарію, а також особливостей соціуму та сім'ї.

1.2 Особливості професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання в ЗВО

Професійне самовизначення майбутніх педагогів у системі закладу вищої освіти (ЗВО) є складним структурно-динамічним процесом, який виходить за

межі простого вибору професії, асоціюючись із загальною періодизацією професійного розвитку, особистісною зрілістю та життєвими кризами. У його основі лежить набуття суб'єктом власної ідентичності та формування психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності. Програми підготовки в ЗВО виступають найважливішим етапом, де самообраз педагога формується під впливом взаємодії з викладачами та соціальним середовищем, а також суспільних поглядів на вчительську професію. З теоретичної точки зору, цей процес розглядається як з позицій соціологічного підходу (як інтеграція індивіда у соціально-професійну структуру), так і з психологічного підходу (через активність особистості, вироблення позиції щодо цінностей професії та усвідомлення себе як суб'єкта діяльності). Успішне самовизначення вимагає рефлексивних здатностей для аналізу власного досвіду, подолання почуття невідповідності та забезпечення виходу за межі наявної ситуації.

Питання підготовки майбутніх педагогів відображено у працях таких науковців як: Г. Балл [2], Т. Грищенко [13], О. Кисла [23], А. Кужельний [31], Н. Матвєєва [35], Л. Міхєєва [38], Я. Москальова [41], І. Неговський [44], Г. Товканець [47], І. Смолюк [63], С. Ящук [75], та інші.

Г. Оксенчук та О. Гузенко виділили ключові напрямки діяльності ЗВО, що критично впливають на професійне самовизначення:

1. Моніторинг ринку освітніх послуг та модернізація освіти

Цей напрямок передбачає постійне вивчення провідних тенденцій освітньої сфери для розробки адекватних стратегій організації, змісту та науково-методичного супроводу підготовки фахівців. Інтеграція України в європейський освітній простір через Болонську угоду підвищує можливості самовизначення, стимулюючи мобільність студентів та прагнення до якості освіти, необхідної для конкуренції на світовому ринку праці.

В Україні здійснено важливі кроки оптимізації: впровадження дуальної освіти у ЗВО для практичної підготовки; акцент на поєднанні формальної, неформальної та інформальної освіти, зокрема через онлайн-курси, семінари та

тренінги; підвищення медіаграмотності студентської молоді; курс на автономію та саморегуляцію ЗВО у визначенні кадрової політики та освітніх програм; розширення можливостей для міжнародного обміну, що допомагає вдосконалювати мовні знання та вивчати культуру інших країн; акцентування уваги на академічній доброчесності як критерії якості; визначення стратегічних напрямів діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

2. Налагодження системи профорієнтаційної роботи

Авторитет ЗВО безпосередньо впливає на самовизначення студентів. Конкуренція між закладами щодо залучення абітурієнтів зростає, і престиж освітньої установи визначається не лише її популярністю серед споживачів освітніх послуг, але й конкурентоспроможністю випускників з точки зору роботодавців, які є споживачами професійних знань та умінь.

3. Науково-методичний супровід фахової підготовки

Цей напрямок розглядається подвійно: як сукупність форм, технологій та заходів, що надають студентам допомогу у професійному самовизначенні, і як науково-методичне наставництво викладачів, які слугують прикладом для самовдосконалення. Залучення викладачів до фундаментальних і прикладних досліджень перетворює ЗВО на базу для експериментальної роботи та впровадження нововведень. Науково-дослідницька робота (НДР) викладачів є стимулом для студентів, сприяючи розвитку творчого мислення, індивідуальних здібностей та дослідницьких навичок. НДР студентів здійснюється за двома напрямками:

1. У структурі освітнього процесу: написання наукових робіт, виконання індивідуальних завдань.
2. За рамками освітнього процесу: участь у конференціях, семінарах, конкурсах і засіданнях наукового товариства.

Важливу роль у супроводі відіграє і навчально-методична база ЗВО (інтерактивні комплекси, електронні та друковані засоби) [46].

4. Організація професійно-практичної підготовки

Педагогічна практика має велике значення у самовизначенні майбутніх учителів технологій. Вона, спираючись на теоретичний фундамент, є сполучною ланкою між навчанням і майбутньою самостійною діяльністю. Результатом практики є не лише набуття знань та вмінь, а й формування особистості майбутніх педагогів, зміна їхнього внутрішнього світу та психології поведінки, а також розроблення основ індивідуального стилю діяльності з яскраво вираженою рефлексією [46].

5. Моніторинг працевлаштування випускників

Цей напрямок ілюструє результативність професійного самовизначення. Моніторинг включає щорічний збір, аналіз даних та прогнозування затребуваності спеціалістів педагогічного фаху на ринку праці. На працевлаштування впливають такі чинники, як заробітна плата у галузі, інноваційні процеси в освіті, матеріально-технічне забезпечення шкіл та соціальний захист педагогічних працівників [46].

Однак вища освіта все ще потребує розробки конкретних механізмів запровадження інновацій, оновлення нормативної бази та прогнозування чітких результатів реформ. Функціонування педагогічних ЗВО базується на прогнозуванні потреб суспільства у кадрах, забезпеченні конкурентоспроможності випускників, оновленні змісту підготовки та підвищенні відповідальності викладачів.

Професійне самовизначення молоді сьогодні постає як важлива соціальна проблема, що потребує оперативного вирішення. Необхідно формувати освітнє середовище, яке підтримує автономність, розвиток творчих здібностей та критичного мислення, дозволяючи студентам вільно досліджувати власні інтереси й захоплення без зовнішнього тиску. Досягти цього можна завдяки впровадженню більш комплексного підходу до освіти, орієнтованого на розвиток емоційного інтелекту, креативності та аналітичного мислення, а не лише на стандартизоване тестування чи академічні показники [74].

Професійне самовизначення майбутніх педагогів у системі вищої освіти (ЗВО) є предметом інтенсивних досліджень у світовій психолого-педагогічній науці, де цей феномен часто розглядається крізь призму формування професійної ідентичності (Professional Identity, PI). На відміну від простого набуття знань і навичок, формування ідентичності є динамічним, безперервним процесом конструювання та реконструкції [82], що визначає, як особистість визначає себе як педагога, які ролі та обов'язки вона приймає, і як вона розуміє свою роботу протягом усієї кар'єри [77]. Закордонні дослідники, зокрема Д. Бейярд, П. С. Мейер та Н. Верлуп [78], наголошують, що ідентичність педагога є не статичною сумою характеристик, а сумішшю професійних моделей, реляційних та біографічних процесів, які закріплюються у внутрішньому досвіді та емоційно забарвлених освітніх ситуаціях. Процес самовизначення, що відбувається в ЗВО, є критичною фазою, яка визначає не лише майбутню ефективність педагога, але й його стійкість та здатність до професійної рефлексії [87].

У західній науковій традиції професійна ідентичність майбутнього педагога моделюється за допомогою низки підходів, що включають стадійні моделі та теорії соціальної практики. Важливе місце займають моделі, запозичені з психології розвитку, зокрема концепції Дж. Коута [81] та М. Берзонського [80]. Хоча їхні первинні моделі стосувалися загальної ідентичності, вони були адаптовані для діагностики професійного самовизначення шляхом вимірювання рівня залученості (commitment) та кризи/дослідження (crisis/exploration). Студенти-педагоги проходять через різні статуси ідентичності – від дифузії (відсутність залученості та дослідження) до досягнення ідентичності (глибока залученість, що виникає після критичного дослідження), що відображає їхню здатність до свідомого та автономного вибору професійної ролі.

Паралельно використовується *теорія ситуативного навчання* (Situated Learning Theory) та концепція *спільнот практики* (Communities of Practice, CoP), розроблена Ж. Лейв та Е. Венгером [85]. Цей підхід розглядає навчання викладацькій діяльності як процес розвитку ідентичності, що відбувається через

активну участь та набуття легітимної периферійної участі у спільноті професіоналів. Формування ідентичності в межах СоР відбувається через три основні режими ідентифікації: залучення (engagement), уява (imagination) та вирівнювання (alignment) [79]. Режим залучення підкреслює активну участь у курсовій роботі та практиці, уява – конструювання бажаного майбутнього «Я» як педагога, а вирівнювання – адаптацію особистих уявлень до нормативів та очікувань освітнього середовища. Цей багатовимірний підхід підкреслює, що ідентичність педагога формується не лінійно, а шляхом безперервної навігації між особистими біографічними історіями та соціокультурними вимогами професії.

Процес професійного самовизначення студентів-педагогів перебуває під впливом складного переплетення внутрішніх (психологічних) та зовнішніх (соціально-контекстуальних) факторів, які, зазначають Д. Куадра-Мартінес та співавтори [82], варіюються від дитячих переживань до соціальних очікувань.

Внутрішні чинники

Як зауважують К. Бошам і Л. Томас [77], ідентичність формується на основі попереднього досвіду студентів як колишніх учнів. Уявлення про те, «що означає бути педагогом», часто ґрунтується на емоційно заряджених спогадах про власних педагогів [82].

Професійна саморезультативність (Self-Efficacy) та мотивація. Б. Авалос та Д. Де Лос Ріос [76] вважають самоефективність і мотивацію ключовими концептами ідентифікації. Сильна, когерентна ідентичність, сформована на етапі ЗВО, прямо корелює зі стійкістю педагога та його ефективністю у перші роки роботи [87].

Особистісні риси. Ч. Кавраїчі [84] наголошує на ролі особистісних характеристик, таких як пристрасть до викладання (passion for teaching), любов до дітей, терпіння та комунікативні навички. Ці внутрішні риси часто виявляються найбільш критичними чинниками, що впливають на розвиток ідентичності.

Зовнішні чинники

Програми підготовки педагогів у закладах вищої освіти (ЗВО) виступають найважливішим етапом у розвитку професійного самовизначення [77], де самообраз майбутнього педагога формується під впливом комплексної взаємодії з викладачами, колегами-студентами, керівниками практики та ширшою шкільною спільнотою. Водночас на самовизначення суттєво впливають зовнішні фактори: Авалос та Де Лос Ріос [76] підкреслюють значення сприйняття суспільних поглядів на педагогів, оскільки негативні соціальні наративи або низький статус професії можуть створювати напругу та знижувати рівень залученості студента; дослідження Ч. Кавраїчі [84] додатково виділяють вплив «значущих інших» (significant others), таких як сім'я, наставники чи успішні педагоги, як один із найбільш виражених чинників формування самовизначення. При цьому педагогічна практика (practicum) визнається найважливішим каталізатором професійного самовизначення, оскільки вона є ареною зіткнення теоретичних знань із реаліями класної кімнати, вимагаючи від студента чіткого самообразу та усвідомлення професійної приналежності для ефективного застосування набутих компетентностей. Однак, як зазначають Д. Ф. Масіас та Х. А. Санчес [86], початковий практичний досвід часто супроводжується відчуттям невідповідності, що негативно впливає на ідентичність і актуалізує ключові теми самовизначення, такі як управління класом та усвідомлення професійної відповідальності [84].

Отже, для подолання цих викликів і перетворення поверхових уявлень про викладання на стійку ідентичність, ЗВО мають забезпечити студентам структуровану рефлексивну практику (reflective practice), що надає можливості для аналізу власного досвіду, глибокого залучення (engagement) та отримання конструктивного зворотного зв'язку.

Мотиваційний аспект самовизначення крізь призму теорії самодетермінації (SDT)

Мотивація є центральною рушійною силою професійного самовизначення. *Теорія самодетермінації* (Self-Determination Theory, SDT), розроблена Е. Десі та Р. Раяном [83], надає потужну рамку для розуміння мотивації майбутніх педагогів. SDT розрізняє внутрішню (Intrinsic) та зовнішню (Extrinsic) мотивацію.

Внутрішня мотивація (бажання вчити заради задоволення від процесу та самої роботи) є значно сильнішим предиктором стійкості, професійного розвитку та готовності впроваджувати інновації у навчальний процес.

Зовнішня мотивація (наприклад, зарплата, статус, кар'єрний ріст) може бути корисною, але вона менш ефективно прогнозує наміри вчителя залишатися в професії у довгостроковій перспективі.

ЗВО відіграють ключову роль у підтримці автономної мотивації студентів шляхом задоволення трьох універсальних психологічних потреб, виділених SDT. Студенти повинні відчувати, що вони вільні у виборі педагогічних методів та у формуванні власного індивідуального стилю викладання. Освітні програми мають бути структуровані таким чином, щоб студенти відчували успіх і прогрес у розвитку своїх професійних навичок. Підтримка з боку викладачів, наставників та однолітків (створення відчуття спільноти) є критичною для інтеграції професійної ідентичності.

Таким чином, для оптимізації самовизначення, ЗВО має створювати освітнє середовище, яке підтримує ці три аспекти, перетворюючи зовнішні вимоги професії на внутрішні, інтегровані цінності особистості майбутнього педагога.

Узагальнюючи аналіз закордонних джерел, професійне самовизначення майбутніх педагогів є не просто вибором, а глибинним, тривимірним процесом [78], який включає: професійні аспекти (знання та навички), особистісні аспекти (життєва історія, цінності та самооцінка) та ситуаційні аспекти (контекст ЗВО та шкільне середовище).

Успішність самовизначення залежить від здатності студента-педагога гармонізувати свої внутрішні переконання з зовнішніми вимогами професії та суспільства. Критична роль практичної підготовки [86] та необхідність структурованої рефлексії є беззаперечними. Навчальні програми повинні бути переосмислені з акцентом на розвиток ідентичності, а не лише на передачу предметних знань, підтримуючи при цьому автономну мотивацію студентів відповідно до принципів теорії самодетермінації (Deci & Ryan, 1985) [83]. Тільки забезпечуючи студентам можливості для залучення, уяви та вирівнювання (режими ідентифікації) у спільнотах практики, ЗВО можуть підготувати стійких, висококваліфікованих та мотивованих фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах постійних змін у системі освіти.

Проблема професійного самовизначення майбутніх фахівців є однією з найбільш актуальних у сучасній психолого-педагогічній науці та практиці вищої школи. В умовах проведення численних освітніх реформ в Україні, існує нагальна потреба у планомірній і систематичній діяльності педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО), спрямованій на оптимізацію цього процесу.

1.3 Соціологічний та психологічний підходи до дослідження професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання в ЗВО

Складність проблеми професійного самовизначення обумовлена не лише її внутрішньою багатогранністю, але й культурно-історичною обумовленістю реалізації цього процесу в різних країнах та регіонах, а також неоднорідністю самого населення. Важливо, що починаючи з другої половини ХХ століття, проблема самовизначення перестала асоціюватися виключно з юнацьким віком, набувши стійких зв'язків з періодизацією професійного розвитку, особистісною зрілістю та життєвими кризами. Ця еволюція поглядів робить проблему професійного самовизначення складною як щодо способів її теоретичного розгляду, так і запропонованих шляхів практичного вирішення. Незважаючи на

постійний інтерес науковців до цієї теми, ґрунтовний аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про відсутність єдності думки у визначенні змісту цього ключового поняття та закономірностей самого процесу професійного самовизначення.

У науковому дискурсі щодо професійного самовизначення особистості традиційно виділяють два основні підходи: соціологічний та психологічний. З погляду соціологічного підходу, самовизначення розглядається передусім через ставлення особистості до покоління загалом і характеризує входження людини в певні соціальні структури та сфери життя, а також її подальшу стабілізацію в них. Таким чином, види самовизначення – професійне, особистісне, сімейне тощо – відповідають видам цих соціальних структур та сфер. Основними критеріями самовизначення в соціології є залучення людини в ті чи інші сфери життя, а життєві події, як-от вступ до навчального закладу, початок професійної діяльності чи вступ у шлюб, є етапами цього процесу, які фіксують зазначене залучення. Натомість психологічний підхід зосереджує основну увагу на психологічних механізмах процесу самовизначення. Саме ці механізми, згідно з цією концепцією, обумовлюють успішність входження особистості в соціальні структури та сфери життя і формують певний внутрішній стан її самовизначення.

Соціологічний підхід декларує аналіз професійного самовизначення як складової процесу соціалізації, в рамках якого індивід, обираючи сферу діяльності, орієнтується на моделі та норми, прийняті у суспільстві. Тоді як у межах соціально-психологічного підходу увага концентрується на очікуваннях і цінностях певних соціальних груп, з якими людина себе ідентифікує. Таким чином, процес самовизначення в цій перспективі вимагає від особистості знаходження балансу між її власними інтересами та цінностями і запитам суспільства чи відповідної соціальної групи.

У межах психологічного підходу самовизначення особистості досліджували О. Вітковська [8], З. Карпенко [21], Р. Кириченко [22], М. Копотун [25] С. Кузікова [32], О. Лукасевич [33], О. Мартиненко [35], А. Массанов [33], Л.

Петриченко [48]М. Савчин [57], М. Садова [58], О. Саннікова [60], В. Семиченко [51], І. Тичина [57] та інші.

Цей підхід розглядає професійне самовизначення як форму активності особистості, яка знаходить своє відображення у процесі прийняття рішення стосовно вибору певної професії.

Згідно з визначенням В. Войтка у його психологічному словнику, професійне самовизначення розглядається як складний процес прийняття рішення щодо вибору майбутньої трудової діяльності. Змістом цього процесу є усвідомлення особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності, що охоплює низку взаємопов'язаних аспектів: самооцінку індивідуально-психологічних якостей; зіставлення власних можливостей з психологічними вимогами, які професія висуває до спеціаліста; усвідомлення своєї ролі у відповідній системі соціальних відносин та своєї відповідальності за успішне виконання діяльності; реалізацію власних здібностей, а також саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої професійної [52, с. 138-139].

З позицій психологічного підходу, О. Кокун у своїй монографії досліджував психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості. Ним професійне самоздійснення розуміється як «одна із найважливіших форм життєвого самоздійснення», яка характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця в обраній професії, розвитком його здібностей, глибоким взаємопоєднанням із професією, повсякчасною затребуваністю його професійної кваліфікації, а також широким використанням його професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями [55, с. 68].

Професійне самовизначення виступає особливою формою діяльності особистості, яка сама є творцем власного життя. Воно передбачає формування індивідуальної позиції щодо цінностей і смислів, що виникають у межах певної професії. Цей процес має складну структурно-динамічну природу та є

результатом становлення особистої ідентичності й розвитку психологічної готовності до здійснення професійного вибору [35, с. 153].

Згідно з трактуванням В. Войтка, професійне самовизначення являє собою певні установки особистості у процесі вибору професії, які обов'язково мають бути узгоджені як із суспільними потребами, так і з індивідуальними якостями людини. До цих індивідуальних якостей належать покликання, здібності, рівень професійної підготовки й освіти, а також психофізіологічні особливості. Однак, ця концепція далі наголошує на тому, що не існує безумовної та жорсткої залежності вибору професії від лише природних задатків людини чи поточної соціально-економічної ситуації в країні або конкретному регіоні. Вважається, що людина з нормальним фізичним та психічним станом має потенціал для оволодіння багатьма професіями, навіть якщо спочатку виявляється певна невідповідність між її якостями та жорсткими професійними вимогами. У таких випадках брак потрібних професійних якостей може бути ефективно компенсований за рахунок різного терміну пристосування до трудової діяльності [52].

Професійне самовизначення як елемент життєвого самовизначення особистості.

На думку І. Вітківської, професійне самовизначення охоплює два взаємопов'язані аспекти: по-перше, це поступове орієнтування особистості у широких сферах діяльності, а по-друге, це безпосередньо сам процес вибору професії, де ключовим елементом є формування професійного плану особистості [8, с. 59].

Я. Бугерко підкреслює, що самовизначення особистості є складним системним явищем, яке охоплює різні рівні самопізнання та відображає властиве людській свідомості прагнення й здатність до цілісного розуміння світу, себе та власного існування. Це явище розгортається поступово, включає різноманітні процеси й елементи самоосмислення та постає результатом психодуховної реалізації особистості [6, с. 43].

З позицій соціологічного підходу теоретичні та практичні аспекти обґрунтування вибору професії людиною досліджували: О. Арцишевська [1], М. Волошенко [9], М. Бекчив [3], Є. Головаха [11], О. Мартиненко [35], Г. Товканець [47], У. Стасюк [65] та інші.

У цьому аспекті професійне самовизначення розглядається як основа самоствердження людини в суспільстві. При цьому реалізується особистісна активність, розкриваються внутрішні резерви особистості.

За О. Арцишевською, самовизначення особистості слід розглядати як процес і водночас результат її самостійного усвідомлення власних рис та характеристик. Воно охоплює розуміння власної неповторності, подібності й відмінності від інших людей, а також усвідомлення свого місця у світі, соціального статусу, ролі та життєвого призначення. Важливими складовими цього процесу є здатність до саморегуляції діяльності та формування адекватного ставлення до навколишньої реальності, інших людей і самої себе [1].

З позицій соціологів, професійне самовизначення та обґрунтування вибору професії трактується як динамічний процес інтеграції індивіда в соціально-економічну структуру суспільства. У цьому процесі ключову роль відіграє взаємодія внутрішніх чинників особистості (таких як цінності, мотиви та ідентичність) із зовнішніми факторами (включаючи ринок праці, соціальні норми, стереотипи та економічні ризики). Теоретично цей вибір розглядається як невід'ємна частина соціалізації, де вибір професії не лише реалізує суб'єктні якості індивіда, але й відображає суспільні виклики, зокрема глобалізацію, цифризацію, а також вплив військових конфліктів і нестабільність ринку праці, що особливо актуально для України.

Практично такий підхід концентрується на емпіричних дослідженнях (опитуваннях, проєктивних методиках) з метою розробки ефективних профорієнтаційних програм і подолання конфліктів, що виникають, наприклад, між індивідуальними професійними бажаннями та очікуваннями суспільства.

На сьогоднішній час українські науковці активно розвивають цю тему, поєднуючи міждисциплінарні підходи (соціологія, педагогіка, психологія), з фокусом на молоді в умовах кризи.

Соціологічний підхід до професійного самовизначення характеризує його як результат входження індивіда до соціально-професійної структури суспільства, а також як процес заняття ним певних статусних позицій у соціально-професійному полі. Це є активний спосіб інтеграції індивіда, який реалізує свої суб'єктні якості, у соціальну структуру суспільства. Цей процес здійснюється через численні ситуації професійного вибору, що завжди зумовлені об'єктивними процесами та явищами конкретного суспільства [9].

Соціологічний підхід до професійного самовизначення акцентує увагу на системному характері цього процесу. Він розглядає його як комплексний механізм, у якому індивідуальні особливості людини взаємодіють із соціальними факторами, спільно формуючи та зумовлюючи вибір і подальшу реалізацію професійного шляху [3, с. 29].

У своєму дослідженні У. Стасюк зазначає, що професійне навчання, будучи одним із перших етапів оволодіння обраною спеціальністю, відіграє ключову роль у процесі професійного самовизначення. Саме в цей час активно вибудовується уявлення про майбутню професію та образ фахівця, зіставляються вимоги професійної діяльності з власними можливостями для успішної реалізації, а також формуються особистісно значущі смисли, пов'язані з професійною сферою [65, с. 265].

Вивчення проблеми професійного самовизначення ускладнюється тим, що досі не сформовано чіткий понятійний апарат. У науковій літературі як близькі за змістом використовуються поняття «професійна соціалізація», «життєве самовизначення», «професійна орієнтація», «професійна кар'єра» та «професійне становлення». Професійний саморозвиток розуміється як систематична й оперативна діагностика, що функціонує у межах механізму зворотного зв'язку й забезпечує розвиток індивідуальності. Професійна

самоактуалізація трактується як досягнення особистих і соціально значущих цілей, а також як підготовка до успішної адаптації в суспільстві та професійній сфері. Самореалізація відбувається насамперед у професійній діяльності, де особистісні зміни проявляються найінтенсивніше, адже саме ця діяльність концентрує основну активність людини. Вона відкриває широкі можливості для формування та розвитку професійно важливих якостей, які протягом усього професійного шляху мають тенденцію до постійного динамічного вдосконалення..

Соціологічний підхід до самовизначення пов'язаний з аналізом цього феномену як процесу залучення індивіда до різних сфер життєдіяльності суспільства, результатом якого є формування позиції у всіх сферах суспільного життя як членів тих соціальних спільнот, до яких індивіди залучаються.

О. Коропецька наголошує, що ключовим аспектом професійного самовизначення є усвідомлення людиною власних індивідуальних рис і потенціалу, а також здатність орієнтуватися в соціально-економічних умовах, у яких відбувається свідомий вибір майбутньої професії [26, с. 68].

Самовизначення розглядається як ключовий механізм соціалізації особистості, що дає змогу людині усвідомлено визначати своє місце в суспільстві. Воно виступає невід'ємною властивістю, яка забезпечує вибір власного способу життя на основі внутрішньої свободи, формує сприйняття себе як цілісної особистості, здатної реалізувати власні наміри та здібності. Самовизначення охоплює процес формування усвідомленої мети й життєвого сенсу, готовності до самостійної діяльності з урахуванням гармонізації власних прагнень, якостей і можливостей із вимогами соціального середовища. Це прояв суб'єктивної активності людини, що передбачає здатність самостійно визначати й реалізовувати життєві та професійні плани.

Отже, професійне самовизначення можна розглядати як процес прийняття людиною рішення щодо майбутньої трудової діяльності. Воно передбачає усвідомлення себе як суб'єкта певної професійної сфери, здійснення самооцінки

власних індивідуально-психологічних рис та співставлення особистих можливостей із вимогами, які висуває професія до спеціаліста. Доцільно аналізувати професійне самовизначення в єдності трьох складових, що забезпечують самоактуалізацію різних форм життєдіяльності майбутнього викладача: вибір середовища для реалізації трудової активності, визначення професії та практичне втілення змісту професійної діяльності.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1 Особливості професійного самовизначення майбутніх педагогів

Сучасне суспільство розвивається надзвичайно динамічно, а життєвий цикл новітніх високотехнологічних галузей є досить коротким. Це супроводжується не лише зміною окремих технологій, а й трансформацією цілих їх груп, що зумовлює швидке усвідомлення потреби у нових фахівцях та модернізацію існуючих моделей підготовки кадрів. У таких умовах особливо важливо формувати професійно мобільних і кваліфікованих педагогів, яким властиві гнучкість, постійний пошук нових рішень, прагнення до освоєння та впровадження інновацій у педагогічну практику. Під час здобуття професійної освіти майбутній учитель досягає нового рівня розвитку самосвідомості, самопізнання та особистісного самовизначення, формуючи власну життєву й професійну позицію. Це зумовлює потребу у створенні не лише індивідуальної програми самовиховання та самоосвіти, а й системи професійного саморозвитку. Практика свідчить, що робота з формування готовності студентів до самоосвіти, самовиховання та саморозвитку часто має стихійний характер. Тому у сучасній вищій школі виникає необхідність забезпечити процес професійного самовизначення через створення відповідних психолого-педагогічних умов, які сприятимуть активізації самосвідомості, зокрема процесів самопізнання та самоактуалізації.

Сучасні студенти становлять нове покоління, якому притаманна інша особистісна орієнтація та вища соціальна зрілість. Вони відкрито висловлюють власні думки як у студентському середовищі, так і в спілкуванні з викладачами, очікуючи поваги до своєї позиції та прагнучи особистісного й професійного самоствердження. У повсякденному житті вони орієнтуються на принципи

ринкової економіки, водночас спираючись на здоровий глузд і загальнолюдські цінності. Помітно зростає їхній інтерес до науково-дослідної діяльності. Водночас першокурсники ще не мають сформованого захоплення обраною професією, недостатньо знають власні інтереси й можливості, іноді сумніваються у правильності вибору педагогічної спеціальності, а частина з них вступає до закладу вищої освіти під впливом батьків чи знайомих. Багато студентів не володіють навичками слухання та конспектування лекцій, роботи з науковою літературою, а також умінням виступати перед аудиторією, брати участь у дискусіях та аналізувати проблемні ситуації [72, с. 136-137].

Це ще раз підкреслює необхідність зорієнтованості студентів на професійне самовизначення в умовах освітньо-професійної діяльності ЗВО. При цьому варто враховувати ряд особливостей цього процесу.

Професійне становлення особистості є динамічним процесом, який розгортається поступово та охоплює чотири ключові етапи: спочатку відбувається формування професійних намірів, далі – період навчання, після чого настає стадія адаптації до умов професійної діяльності, а завершальним етапом стає часткова або повна самореалізація у вибраній сфері.

Самовизначення майбутнього педагога ґрунтується на таких ключових рисах, як активність, уміння робити самостійний вибір та відповідальність за прийняті рішення. Власний шлях цього процесу передбачає пошук значущої позиції суб'єктності, яка визнається й підтримується іншими. Він проявляється у кількох важливих аспектах: у здатності до особистісної рефлексії, що включає пошук відповіді на питання «Хто я?», усвідомлення себе у соціальному контексті, переживання власних станів та право на самооцінку; у формуванні й добудові власної ідентичності через взаємодію з іншими людьми, насамперед значимими; у прагненні перевіряти власні можливості та вдосконалювати професійні вміння й навички; у вибірковому ставленні до навколишньої дійсності, її моделюванні та відтворенні через різні форми творчої самореалізації. Узагальнення наукових досліджень свідчить, що професійне

самовизначення трактується багатогранно: як міра самооцінки себе у ролі фахівця певної професії; як змістовна складова спрямованості особистості, що поєднується з покликанням; як один із найважливіших об'єктів формування особистості в процесі професійної орієнтації [4, с. 6].

Умовою успішного самовизначення є здатність особистості вийти за межі наявної ситуації, що безпосередньо забезпечується її рефлексивними здатностями. Ситуація, яка набуває для індивіда суб'єктивного плану, детермінує його самовизначення. Головним механізмом цього процесу виступає об'єктивація-суб'єктивація ситуації та акт її особистісної проблематизації. Саме особистісна проблематизація розглядається як найбільш дієвий засіб для самоорганізації та самовизначення особистості, оскільки вона ставить людину в ситуацію невизначеності, нетиповості, вимагаючи від неї перегляду власних можливостей і здібностей. Цей механізм є критично важливим, адже незаперечним є факт, що для переважної більшості студентів досить складно адаптуватися до нових умов та методів навчання, які пропонує заклад вищої освіти.

Як зазначає М. Чобітько, подібні труднощі часто призводять у студентів до нервових зривів, зниження рівня навчальних досягнень та виникнення дискомфорту у взаємодії з однокурсниками й викладачами. Тому на початку навчального року особливу роль мають відігравати викладачі, куратори академічних груп та психологічна служба, які повинні забезпечити першокурсникам необхідну педагогічну підтримку [72, с. 137].

Професійне самовизначення майбутніх учителів визначається не лише їхнім розумінням соціально-психологічних особливостей, а й значною мірою ставленням до навчання, системою культурних та ціннісних орієнтацій, мотиваційними нахилами до педагогічної професії та уявленням про шляхи життєвого успіху. Відтак результативність цього процесу значною мірою залежить від внутрішньої позиції студента, його ставлення до майбутньої професійної діяльності, тобто від рівня мотивації [75].

Отже, можна дійти висновку, що значна частина молоді вступає до закладів вищої освіти без вираженої схильності до педагогічної діяльності. Саме тому успішність професійного самовизначення студентів значною мірою залежить від системної роботи, спрямованої на формування їхніх професійних мотивів. Варто підкреслити, що становлення мотиваційної сфери має виховне значення не лише для процесу професійного самовизначення, а й для розвитку особистості загалом. Мотиви, пов'язані зі змістом майбутньої професійної діяльності, спонукають людину оцінювати власні знання, уміння та моральні якості відповідно до вимог обраної професії.

Основними чинниками, що впливають на професійне самовизначення, виступають інтуїція, підтримка з боку близьких, прагнення до самостійності, престижність професії, легкість вступу до закладу освіти, сприятлива атмосфера навчання, можливість творчої діяльності, реалізація інтелектуальних здібностей, перспектива продовження освіти в магістратурі чи аспірантурі, усвідомлене особисте бажання, поінформованість про майбутню професійну діяльність, можливості кар'єрного зростання, наявність друзів серед студентів, зручне розташування навчального закладу, доступність гуртожитку, легкість навчального процесу, цікава педагогічна практика та гарантії працевлаштування. Усі ці та інші фактори необхідно враховувати для забезпечення ефективності процесу професійного самовизначення майбутніх учителів. Важливим елементом у формуванні реалістичного уявлення про майбутню професійну діяльність є чітке пояснення значення загальноосвітніх дисциплін у практичній роботі випускників. Позитивне ставлення до професії відіграє значну роль у підвищенні результативності навчання, однак воно не матиме достатнього впливу без ґрунтовного розуміння сутності професії, ролі окремих дисциплін та способів її опанування.

До психолого-педагогічних проблем, що стосуються дослідження ставлення майбутніх учителів до обраної професії, належать питання рівня їхньої задоволеності професійною діяльністю, зміни цього показника від курсу до

курсу, а також чинники, які впливають на його формування (соціально-психологічні, психолого-педагогічні, індивідуально-психологічні, зокрема пов'язані зі статтю та віком). Окремо слід розглядати проблеми професійної мотивації, тобто систему та ієрархію мотивів, що визначають позитивне або негативне ставлення студентів до педагогічної професії.

Задоволеність професією виступає інтегральним показником, що відображає ставлення людини до обраної спеціальності та є важливою узагальненою характеристикою. Її низький рівень часто стає причиною високої плинності кадрів, що, у свою чергу, спричиняє негативні економічні наслідки. Від рівня задоволеності професійною діяльністю значною мірою залежить психічне благополуччя особистості. Збереженню цього стану сприяє високий професіоналізм, який виступає одним із ключових чинників подолання психологічного напруження та стресу.

Одним із важливих елементів освітніх програм для майбутніх фахівців мають стати спеціальні тренінги, спрямовані на розвиток особистісних якостей. Оскільки традиційні форми навчання вже не відповідають сучасним вимогам, виникає потреба у впровадженні нових методів, максимально наближених до реальної професійної практики. Саме вони здатні забезпечити підготовку творчих спеціалістів, які вміють самостійно розв'язувати складні виробничі та наукові завдання [39, с. 32].

Деякі викладачі використовують пізнавальну мотивацію як основу для формування професійної спрямованості та мотивації майбутніх фахівців. Тому в освітньому процесі важливо чітко визначати зміст і особливості майбутньої професійної діяльності. Студенти мають усвідомити, що знання є додатковим ресурсом їхнього розвитку. Саме конкурентоспроможність знань, їхня гнучкість та здатність швидко адаптуватися до змін у суспільстві становлять ключові чинники успіху особистості. Сьогодні право на працю забезпечується лише за умови здобуття необхідних знань, причому якісно нові знання людина отримує самостійно. Це ще раз підтверджує думку давньогрецького мислителя й педагога

Сократа (469–399 рр. до н. е.), який наголошував, що справжні знання – це ті, які здобуті власними зусиллями [38].

Л. Годорів зазначає, що «взаємодія між учнем як суб'єктом та навчальним предметом як об'єктом діяльності, опосередкована інформацією й знаннями, створює умови для пошуку істини через самостійне розв'язання проблеми. Виконання завдання розпочинається з виникнення протиріччя між тим, що вже відомо, і тим, чого бракує у знаннях, а прагнення подолати цей бар'єр стає важливим мотивуючим чинником діяльності. Саме бажання здобути, оволодіти й досягти визначає сутність потреби» [68, с. 12]. Коли навчальний предмет відповідає актуальним потребам студента, вони перетворюються на рушійну силу його засвоєння. Для викладача мотивація має особливе значення, адже саме вона виступає регулятором активності особистості, її поведінки та навчальної діяльності. Без урахування мотиваційних потреб неможливо забезпечити ефективну педагогічну взаємодію. Головним принципом самомотивації є розвиток пізнавальних мотивів, які стають основою для формування прагнення до професійних досягнень [68]

Найрезультативнішим шляхом підвищення якості навчання, зокрема професійного, є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких здобувач освіти може зайняти активну особистісну позицію та проявити себе не лише як об'єкт навчального процесу, а й як його повноправний суб'єкт. Це означає формування суб'єкт-суб'єктних взаємин у професійно-дидактичному середовищі. Для студента бути суб'єктом означає перетворитися з пасивного учасника на активного творця власної навчально-пізнавальної діяльності та зацікавленого учасника її реалізації.

2.2 Чинники педагогічного впливу на професійне самовизначення майбутніх педагогів під час навчання в закладі вищої освіти

Формування професійного самовизначення майбутніх педагогів є складним і багатогранним процесом, що відбувається в умовах закладу вищої освіти. Саме тут студенти стикаються з новими вимогами, цінностями та професійними орієнтирами, які поступово визначають їхню готовність до майбутньої діяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграють педагогічні чинники, адже вони не лише спрямовують навчально-виховний процес, а й формують внутрішню мотивацію, професійні інтереси та особистісні якості студентів.

Один з найважливіших педагогічних чинників професійного самовизначення – це *зміст навчальних програм у ЗВО*.

Навчальні програми визначають, які знання та вміння здобувають студенти, і суттєво впливають на їхнє розуміння педагогічної професії. У більшості закладів вищої освіти України навчальні плани охоплюють дисципліни з психології, педагогіки, методики викладання та спеціальних предметів. Так, опанування загальної педагогіки допомагає майбутнім учителям усвідомити етичні засади професії, зокрема повагу до особистості учня та принципи інклюзивної освіти. Це сприяє формуванню професійної ідентичності, коли студент починає бачити себе не лише як носія знань, а як наставника й організатора розвитку дитини. Дослідження доводять, що поєднання теоретичних курсів із сучасними викликами освіти, наприклад дистанційним навчанням у період пандемії COVID-19, посилює мотивацію до професійного самовизначення.

Модульна структура програм надає студентам можливість обирати елективні дисципліни, що забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу. Наприклад, курс «Педагогіка творчості» може розкрити креативний потенціал студента та допомогти визначитися з майбутнім напрямом діяльності, зокрема у

сфері художньої освіти. Водночас надмірне навантаження теоретичними предметами без достатньої практики здатне уповільнити процес самовизначення. Зміст програм впливає й на когнітивний розвиток: студенти навчаються аналізувати педагогічні ситуації, що формує критичне мислення.

Зміни у сфері власності та праці потребують не лише соціально-економічних і управлінських рішень, а й постійної уваги до раціонального використання трудових ресурсів, підтримки творчих працівників, здатних швидко адаптуватися до нових вимог суспільства. Важливо також допомагати молоді у виборі життєвого шляху та професійного самовизначення, адже саме воно є ключовою ланкою загального процесу життєвого самовизначення, що охоплює вибір сфери діяльності, професії та спеціальності.

На основі аналізу освітньо-професійної програми (ОПП) «Освітні, педагогічні науки» Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, можна виділити низку педагогічних умов, які сприяють формуванню професійного самовизначення майбутніх педагогів (викладачів закладів вищої освіти) під час їхнього навчання на магістерському рівні.

1. Спрямованість освітнього процесу на цілеспрямоване професійне зростання та саморозвиток

Однією з ключових педагогічних умов є чітка орієнтація програми на подальше професійне зростання здобувача вищої освіти. Освітня програма передбачає формування компетентностей для успішного здійснення освітньої (педагогічний, науково-педагогічний працівник ЗВО) та організаційно-управлінської діяльності. Безпосередньо на формування професійного самовизначення спрямовані такі фахові та загальні компетентності:

- Здатність до саморозвитку, самовдосконалення, навчання/самонавчання протягом життя (СК13).
- Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями (ЗК4).

- Здатність організувати особистий професійний розвиток (ФКПС 5), що включає впровадження сучасних освітніх підходів та вивчення досвіду.

- Здатність визначати потреби власного професійного розвитку та цілеспрямовано його реалізувати на основі знання вимог до професійної діяльності (PH18).

Ці компетентності підтверджуються через освітні результати, зокрема, здатність формувати та проектувати результативність індивідуальних та колективних програм удосконалення, самоосвіти та бути здатними до ефективної організації/самоорганізації освітнього процесу (PH12).

2. Застосування студентоцентрованих, проблемно-орієнтованих та практико-орієнтованих методів навчання

Ефективне формування професійного самовизначення неможливе без активних форм навчання, що вимагають від студента відповідальності та ініціативи. У ОПП закладені такі методи викладання та навчання, які є педагогічними умовами для становлення суб'єктної позиції:

- Студентоцентроване та проблемно зорієнтоване навчання.
- Самонавчання та навчання з використанням дистанційних технологій.
- Навчання у практиці та навчання в процесі наукових досліджень.

Студентоцентрований підхід відображений також у спеціальній компетентності СК11 – здатності чинити активний перетворювальний вплив на студента, учня на основі суб'єкт-суб'єктного та студентоорієнтованого підходів, що вимагає від майбутнього педагога глибокого розуміння цих принципів. Окрім того, програма передбачає консультації та педагогічний супровід у процесі підготовки.

3. Інтеграція теоретичної бази з інноваційною та дослідницькою діяльністю

Професійне самовизначення майбутнього педагога вищої школи вимагає його включення у розв'язання складних, невизначених задач дослідницького та

інноваційного характеру. Освітньо-професійна програма забезпечує цю умову, орієнтуючись на:

- Теоретичний зміст, що включає теоретичні основи освітніх досліджень та управління освітою.
- Розвиток здатності до творчого осмислення та розв'язання теоретичних та практичних освітньо-педагогічних завдань, інноваційної діяльності (СК14).
- Залучення до проведення магістерського дослідження, написання і захисту магістерської роботи (10 кредитів ЄКТС).
- Обов'язкові компоненти, що сприяють дослідницькій самостійності: «Філософія освіти та методологія освітніх досліджень» (ОК 2) та «Сучасні технології викладання» (ОК 9).

4. Формування компетентності до адаптації та креативності у професійній сфері

Оскільки професійне самовизначення пов'язане зі здатністю діяти в нових або незнайомих умовах, педагогічні умови включають розвиток гнучкості та креативності. Це відображено у:

- Загальній компетентності здатності до адаптації та діяльності у новій ситуації (ЗК5).
- Програмному результату вміння генерувати креативні ідеї, розкривати й розвивати творчий потенціал суб'єктів освітнього процесу, включаючи власний (РН13).
- Набутті здатності розробляти та реалізовувати інноваційні освітні й дослідницькі проекти у сфері освіти (РН6).

5. Практична підготовка та набуття досвіду професійної діяльності

Безпосереднє занурення у професійне середовище є критичною умовою для самовизначення. Програма передбачає значний обсяг практики: Виробнича практика (6 кредитів) та магістерська практика (4 кредити). Ці компоненти тісно пов'язані із фаховими компетентностями професійного спрямування (ФКПС), що охоплюють здатність до ефективної організації освітнього процесу,

оцінювання результатів навчання, розробки навчально-методичних матеріалів та визначення своєї ролі у заходах відповідно до спеціальності. Проходження практик дозволяє майбутньому педагогу застосувати знання у практичних ситуаціях (ЗКЗ) та визначати освітні потреби здобувачів, що є основою для усвідомленого професійного вибору.

Таким чином, педагогічні умови формування професійного самовизначення майбутніх педагогів у ЗВО визначаються як комплексне поєднання цілеспрямованої орієнтації на професійний розвиток (РН18, ФКПС 5), впровадження активних, студентоцентризованих методик (самонавчання, проблемна орієнтація), культивування компетентностей довічного навчання та самовдосконалення (СК13), а також обов'язкове включення дослідницької та інноваційної діяльності, закріплене практичною підготовкою

Розглянемо чинники педагогічного впливу на професійне самовизначення майбутніх педагогів у науковій літературі. З позиції педагогіки питання професійного самовизначення, саморозвитку та самовдосконалення майбутніх педагогів було предметом наукових досліджень таких науковців: Н. Борисенко [69], Н. Гузій [17], Н. Гуртовенко [15], В. Ковальчук [51], М. Костенко [27], І. Краснощок [29], Я. Москальова [41], І. Смолюк [63], І. Хом'юк [77] та інших.

У сучасних умовах, коли освіта стикається з викликами цифровізації, глобалізації та соціальних змін, професійне самовизначення майбутніх педагогів стає ще актуальнішим. Згідно з дослідженнями українських та зарубіжних науковців, педагогічні чинники включають комплекс елементів: від змісту навчальних програм до методів викладання та взаємодії з викладачами. Ці чинники не лише формують професійні компетенції, але й сприяють розвитку особистісних якостей, таких як емпатія, креативність та відповідальність.

Професійне самовизначення є складним, структурованим об'єктом, що складається з низки взаємопов'язаних елементів. Його можна розглядати як сукупність суб'єктів і контекстів, які беруть участь у процесі: особистість, яка безпосередньо обирає професію; соціальне оточення індивіда; і, нарешті,

суспільство в цілому, в межах якого відбувається цей вибір. До цієї структури також необхідно додати об'єктивні (зовнішні) і суб'єктивні (внутрішні) чинники, що впливають на вибір.

Серед основних чинників, що детермінують професійне самовизначення, виділяють:

- Профорієнтація (системна допомога та супровід у виборі професії)
- Мотивація (внутрішні спонукання та прагнення, що керують вибором).
- Професійна відповідність (збіг індивідуальних якостей людини з вимогами професії).

Головним критерієм усвідомленості професійного становлення є здатність індивіда знаходити особливий сенс у своїй професійній праці. Ця здатність виражається у вмінні самостійно проектувати своє професійне життя, відповідально ухвалювати рішення щодо вибору спеціальності та місця роботи. Ці життєво важливі проблеми постають перед людиною протягом усього її життя, оскільки постійне уточнення свого місця у світі професій, осмислення соціально-професійної ролі та ставлення до праці, колективу і самого себе стають невід'ємними компонентами її існування [70].

Найважливішим критерієм усвідомлення і продуктивності професійного становлення людини є її здатність знаходити особливий сенс в професійній праці, самостійно проектувати, творити своє професійне життя, відповідально ухвалювати рішення про вибір професії, спеціальності і місце роботи. Ці проблеми встають перед особою на протязі всього її життя.

Щоб допомагати молоді (і не тільки молоді) краще орієнтуватися в світі професій, вся профорієнтаційна робота має спиратися на кілька незмінних принципів:

1. Ніхто не має права змушувати людину обирати професію проти її покликання й здібностей – вибір завжди вільний (але розумний, з урахуванням реальних потреб суспільства).

2. Особисті мрії та інтереси мають узгоджуватися з тим, що дійсно потрібно країні й економіці.
3. Профорієнтація – це не разова акція, а довгий, багатоступеневий процес, який супроводжує людину роками.
4. Найкраще професію пізнають не через розповіді, а через реальну діяльність – стажування, проєкти, волонтерство.
5. Усі, хто займається профорієнтацією (школа, університет, центри зайнятості, батьки, психологи), мають працювати за єдиними цілями, послідовно й безперервно передаючи естафету один одному.

Тільки за таких умов професійне самовизначення перестає бути лотереєю і стає усвідоманим, відповідальним і щасливим шляхом у доросле життя [70].

Формування готовності особистості до свідомого професійного самовизначення відбувається через цілеспрямований розвиток особистісної профорієнтаційної позиції. Остання являє собою інтегровану характеристику, що визначається рівнем сформованості та спрямованості когнітивної, потребно-мотиваційної й емоційно-вольової сфер психіки.

У науковій літературі проблема професійного самовизначення розглядається переважно в трьох основних аспектах: самореалізація особистості, тобто як процес і результат розкриття та втілення індивідуального потенціалу в обраній професійній діяльності; вибір й прийняття рішень, що охоплює весь цикл свідомого пошуку, оцінювання альтернатив та відповідального ухвалення рішення щодо майбутньої професії, спеціальності й траєкторії професійного розвитку; адаптація, що включає входження в професійне середовище, пристосування до його вимог, норм і цінностей, а також подальшу професійну соціалізацію та підтримання динамічної рівноваги між особистісними потребами й умовами професійної діяльності.

Таким чином, професійне самовизначення постає багатогранним феноменом, який одночасно виконує функції самореалізації, свідомого вибору та успішної адаптації особистості в системі суспільного поділу праці.

Становлення справжнього професіонала – це насамперед процес одночасного особистісного й соціального зростання людини, яка поступово стає активним суб'єктом суспільного життя.

Вибір професії та підготовка до неї значною мірою залежать від того, наскільки розвинені в особистості ключові характеристики: її ціннісні орієнтири та спрямованість, професійна компетентність, соціально-психологічна гнучкість, здатність до рефлексії та адекватна самосвідомість. Водночас сама обрана професія та характер професійної діяльності стають потужним фактором, який далі формує й коригує весь вектор розвитку особистості, визначаючи її життєву стратегію.

Чим раніше (бажано ще в підлітковому та юнацькому віці) починається свідомою робота над власним особистісним і професійним зростанням, тим вища ймовірність, що людина в майбутньому досягне психологічного благополуччя, почуватиме задоволення від життя й роботи та продовжуватиме внутрішнє зростання протягом усього життєвого шляху [16].

Принцип професійного самовизначення спрямовується на врахування змісту професійної діяльності. Програма профорієнтаційної роботи при навчанні повинна передбачати навчання майбутніх фахівців новим формам поведінки (умінню слухати та розуміти людей, виявляти увагу та допомагати, навчати).

Принцип професійного самовизначення реалізується через систему конкретних практичних правил (або організаційно-педагогічних умов), які забезпечують його ефективність на всіх етапах життя людини. До основних із них належать:

Постійний моніторинг професійного саморозвитку – регулярне відстеження динаміки професійних інтересів, здібностей, досягнень і труднощів особистості (як самими людьми, так і педагогами, психологами, кар'єрними консультантами). Це дозволяє вчасно коригувати траєкторію розвитку, виявляти зони ближчого і дальшого зростання, запобігати професійному вигоранню чи застою.

Активний пошук і створення стимулів до самоактуалізації – допомога людині в усвідомленні її унікального потенціалу, внутрішнього покликання й глибинних мотивів. Практично це означає організацію ситуацій успіху, постановку складних, але досяжних завдань, залучення до проєктів, де людина може відчувати себе творцем, а не просто виконавцем, а також підтримку внутрішньої мотивації («хочу і можу» замість «треба»).

Створення сприятливих умов для вільного й усвідомленого професійного самовизначення – забезпечення доступу до різноманітної інформації про світ професій, можливості спробувати себе в різних видах діяльності (профільні зміни, стажування, волонтерство, майстер-класи), психологічної безпеки при виборі чи зміні професії, а також соціальної підтримки у визнанні права людини обирати шлях, який відповідає її сутності, навіть якщо він нетиповий чи ризикований.

Додатково до цих трьох базових правил сучасна практика виділяє ще кілька важливих.

Забезпечення наступності й безперервності профорієнтаційного супроводу на всіх етапах освіти й професійного життя (від школи до програм перепідготовки дорослих).

Формування рефлексивної культури – вміння людини регулярно ставити собі питання: «Чи моя це справа? Що я відчуваю, виконуючи цю роботу? Куди я хочу рухатись далі?».

Розвиток кар'єрної гнучкості та стійкості – готовності до змін на ринку праці, до кількох професійних ідентичностей протягом життя, до навчання впродовж усього життя.

Тільки за умови системного дотримання цих правил професійне самовизначення перестає бути одноразовим випадковим вибором і перетворюється на позитивний процес свідомого творення себе як професіонала й як особистості.

Психологічна специфіка професійного самовизначення полягає в тому, що воно ніколи не зводиться до простого «обрання спеціальності». Це глибокий внутрішній процес, під час якого людина пов'язує свою майбутню професію з основними сенсами власного існування. У ньому чітко простежуються такі ключові психологічні особливості.

Осмислення власного призначення (покликання). Людина ставить собі питання не лише «що я вмію?» і «де платять більше?», а насамперед «для чого я прийшов(ла) у цей світ?», «у якій справі я зможу бути максимально собою і приносити реальну користь?». Це пошук глибинного відповідника між внутрішньою сутністю та зовнішньою діяльністю.

Формування життєвої концепції та особистого життєвого кредо. Професійний вибір стає частиною ширшої картини світу: як я розумію щастя, успіх, справедливість, відповідальність? Які принципи я ніколи не зраджу, навіть якщо це ускладнить кар'єру? У цей момент професія перестає бути окремою сферою і вплітається в цілісну систему життєвих цінностей і переконань.

Свідоме визначення головних життєвих завдань і перетворення їх на довгострокову життєву програму. Людина не просто обирає «ким працювати», а вибудовує ієрархію цілей на десятиліття вперед: ким стати через 5, 10, 20 років, які компетенції розвинути, які сліди залишити. Професія стає основною лінією цієї програми, навколо якої вибудовуються інші сфери – сім'я, саморозвиток, суспільна роль.

До цих трьох фундаментальних особливостей сучасні дослідники додають ще кілька важливих психологічних рис:

Рефлексія тимчасової перспективи: здатність одночасно утримувати в свідомості «я зараз», «я через 10 років» і «я наприкінці життя», а потім вибрати професію так, щоб вона не суперечила жодній з цих версій себе.

Емоційне прийняття вибору: поява глибокого внутрішнього «так, це моє», відчуття радості, енергії та спокою при думці про майбутню справу (а не лише раціональне «логічно» чи «вигідно»).

Готовність до відповідальності: усвідомлення, що вибір професії – це не лише право, а й обов'язок перед собою і світом довести цей вибір до кінця, постійно розвиваючись і долаючи труднощі [50].

Саме тому професійне самовизначення в підлітковому та юнацькому віці – це не технічна процедура «подати документи», а справжній екзистенційний рубіж, перехід до дорослого життя, коли людина вперше бере на себе відповідальність за сенс власного буття.

Я. Москальова тлумачить поняття професійного саморозвитку майбутнього педагога як умотивований, цілеспрямований і поступовий процес, що охоплює особистісне становлення студента та трансформацію його сутнісних сил. Цей процес включає зміну та зростання фізичних, психічних і духовних якостей та здібностей студента. Він відбувається на основі взаємодії внутрішньо значущих чинників (власних потреб, цінностей, мотивації) та активно сприйнятих зовнішніх факторів (освітнього середовища, вимог професії). Саморозвиток спрямований на усунення перешкод на шляху до самозмінення та самозростання, а також на реалізацію власного потенціалу в інтересах як особистого життя, так і професійно-педагогічної діяльності [41].

У реальному житті не завжди вдається здійснити оптимальний професійний вибір, тому психолого-педагогічна наука дозволяє оцінити та розв'язати ускладнення, що виникають на шляху до свідомого рішення. Суть полягає у розгляді вибору професії як багатоетапного процесу вироблення й ухвалення рішення. Цей процес складається з шести основних етапів

На *першому етапі* формулюється сама проблема вибору професії та приймається рішення про необхідність його здійснення. *Другий етап* пов'язаний із визначенням джерел інформації та пошуком компетентних осіб, здатних допомогти у процесі вибору. На *третьому етапі* відбувається безпосередній збір інформації, що відображає суттєві моменти конкретної ситуації вибору. *Четвертий етап* передбачає формування узагальненого уявлення про ситуацію вибору професії. На *п'ятому етапі* здійснюється пошук варіантів рішення та їхня

ретельна оцінка. Завершальний, *шостий етап*, полягає у прийнятті остаточного рішення про вибір професії.

Для ефективного вирішення проблеми даного дослідження, що зосереджене на професійному самовизначенні та організації профорієнтаційної роботи, ми структурували її на декілька ключових складових, які підлягають аналізу: визначення рівня самооцінки особистості; дослідження мотивації професійного вибору; оцінка інтересу до професії; та встановлення ступеня професійного самовизначення.

Таким чином, вибір професії для людини часто є не просто вибором роду занять, а вибором чогось значно глибшого – це вибір життєвого шляху, який забезпечує найбільш повне відчуття сенсу та цілісності власного життя. Основним механізмом, що лежить в основі професійного самовизначення, є формування особистості як системи особливого типу системних відносин у межах її цілісної організації. Хоча існують типологічні шляхи розвитку, які можна ідентифікувати, у цьому процесі завжди зберігається значна індивідуальна своєрідність та унікальність кожної людини.

Розглянемо *мотивацію*, як чиннику професійного самовизначення майбутніх педагогів вищої освіти.

Пізнавальна діяльність студентів завжди є полімотивованою, оскільки в структурі їхніх навчальних мотивів гармонійно поєднуються як *зовнішні*, так і *внутрішні* чинники. Зовнішні мотиви не пов'язані безпосередньо зі змістом самого навчання, але спонукають до нього. До них відносяться прагнення отримати певний розвиток, набути нових знань, навичок і вмінь, а також усвідомлення ролі професійних знань у майбутній діяльності. Прикладами зовнішньої мотивації також є прагнення до заохочення за успіхи та необхідність усвідомлення й сприйняття навчально-пізнавальних дій. Внутрішні мотиви учіння, навпаки, закладені в самій навчально-пізнавальній діяльності і можуть бути класифіковані на дві основні групи: пізнавальні мотиви та мотиви досягнення.

Пізнавальні мотиви ґрунтуються на глибокій зацікавленості молоді як до змісту професійної діяльності (наприклад, бажання пізнати щось нове, корисне, опанувати професійні вміння, розуміти сутність професійних явищ), так і до самого процесу пізнавальних дій (прагнення виявляти розумову активність, обмірковувати та обґрунтовувати проблеми).

Мотиви досягнення ґрунтуються на прагненні до успіху та уникненні невдач. Ця група включає широкі соціальні мотиви (обов'язку, самовизначення, вдосконалення), вузькокорисні мотиви (отримання заохочення, високих оцінок, мотивація благополуччя та престижу), а також негативні мотиви (мотивація уникнення неприємностей чи покарання)[2, с.19].

Мотивація свідомого вибору професії є комплексною системою мотивів, спрямованою на реалізацію внутрішньої потреби в оволодінні конкретним видом трудової діяльності. Центральним елементом цієї системи є мотив – спонукальна причина для здійснення людиною певних дій та вчинків. Формування цієї мотивації відбувається в міру того, як особистість усвідомлює суспільну значимість обраної діяльності та адекватно оцінює власні індивідуальні нахили та здібності. З огляду на це, мотивацію вибору професії необхідно розглядати в динаміці та розвитку, постійно враховуючи вікові зміни індивіда. Такий підхід дозволяє не лише краще зрозуміти характер змін, що відбуваються в мотивації, але й точно визначити, які її аспекти на певному етапі розвитку потребують цілеспрямованого виховного впливу.

Мотиви вибору професії можна узагальнити у трьох основних комплексах, які визначають спрямованість і характер рішення особистості: Інтерес, Обов'язок та Самооцінка професійної придатності.

Інтерес. Інтерес як провідний мотив поділяється на дві великі групи. Безпосередні інтереси виникають із самої привабливості змісту та процесів конкретної діяльності. До них належать: професійно-специфічний інтерес (до предметів, процесів і результатів праці, що характеризують її основні функції); загальнопрофесійний інтерес (до найбільш загальних властивостей професії,

знайомих із повсякденного життя); романтичний інтерес (базований на уявленні про незвичайність або героїзм професії); та ситуативний інтерес (сформований на основі випадкових, нетипових ознак через вузькість кругозору) [20].

Натомість, опосередковані інтереси зумовлені організаційними, соціальними та іншими характеристиками, супутніми професії. Сюди входять: професійно-пізнавальний інтерес (прагнення пізнати певні природні, технічні чи гуманітарні явища); інтерес до самовиховання (бажання духовного збагачення та формування цінних якостей); престижний інтерес (вибір, зумовлений перспективами професійного зростання та статусом професії в суспільстві); інтерес супутніх можливостей (прагнення задовольнити духовні та життєво-побутові потреби, наприклад, потреба у спілкуванні чи матеріальному забезпеченні); невизначений інтерес (базований на нечіткому емоційному потягу); а також інтерес до виробничого середовища, предметних і соціальних умов праці.

Обов'язок. Мотив суспільного обов'язку у виборі професії ґрунтується на усвідомленні реальної суспільної користі від своєї участі у даній сфері діяльності. Він включає переживання особистої відповідальності за успіх праці та готовність до подолання моральних і фізичних труднощів. Цей комплекс мотивів можна диференціювати на п'ять основних груп: відповідальність стосовно повсякденних професійних обов'язків; прагнення до вдосконалення майстерності; новаторство у праці та її організації; загальноальтруїстичні прагнення (бажання допомагати іншим); та загальногромадянські прагнення (служіння суспільству).

Самооцінка професійної придатності. Третій комплекс мотивів – самооцінка професійної придатності – відображає внутрішню суб'єктивну впевненість особистості у власній здатності успішно виконувати вимоги обраної професії. Це по суті психологічна готовність до професійної діяльності, яка включає адекватну оцінку своїх здібностей, навичок і особистісних якостей

порівняно з існуючими професійними стандартами. Чим вища і адекватніша самооцінка придатності, тим стійкіший і свідоміший професійний вибір [20].

Дослідження, проведені в ЗВО, показали, що сильні і невстигаючі студенти розрізняються зовсім не за інтелектуальними показниками, а за ступенем розвитку в них професійної мотивації. В самій сфері професійної мотивації важливу роль відіграє позитивне відношення до професії, оскільки цей мотив пов'язаний з кінцевими цілями навчання. Позитивне відношення до професії в поєднанні з компетентним уявленням про неї детермінує формування і інших, більш часткових, мотивів.

За результатами дослідження О. Дубасенюк виявилось «три групи мотиваційних чинників професійного самовизначення майбутніх педагогів: 1) мотиви вибору педагогічної професії; 2) мотиви привабливості праці педагога-вихователя; 3) мотиви продовження педагогічної діяльності у загальноосвітній та професійній школі. Визначені чинники відповідають етапам професійного становлення педагога як фахівця: початковий етап, пов'язаний з мотивами обрання педагогічної професії, здобуванням педагогічної освіти; основний етап, пов'язаний з етапом самостійної педагогічної діяльності, набуттям певного досвіду роботи; етап зрілості, пов'язаний з оволодінням професійної майстерності і процесом саморозвитку, самовдосконалення» [17].

Можна виділити основні спонукальні чинники, що вплинули на вибір професії педагога. Виділено такі основні мотиви: загальносоціальні; професійні; мотиви особистісного зростання; мотиви соціальної ідентифікації; мотиви реалізації власних можливостей; утилітарні мотиви.

Основними факторами, які впливають на професійне самовизначення майбутніх фахівців, на думку І. Хом'юк, є «мотиви професійного самовизначення природні і набуті загальні та спеціальні здібності» [70].

Науковці виділяють низку чинників, що впливають на вибір професії. Серед них важливими є обізнаність про світ професій та вимоги кожної з них, пізнавальні інтереси й особистісні якості, які співвідносяться з професійними

намірами, наявність спеціальних здібностей до певного виду діяльності, стан здоров'я, а головним чинником виступає соціально-психологічна атмосфера, що може як сприяти, так і перешкоджати навчально-виховному процесу та всебічному розвитку особистості. Значну роль у створенні сприятливого соціально-педагогічного середовища відіграють педагоги, їхня психолого-педагогічна компетентність, стиль спілкування з учнівським колективом, а також надання кваліфікованої допомоги у виборі професії з урахуванням інтересів, прагнень, індивідуально-психологічних особливостей здобувачів освіти і потреб ринку праці. На думку Б. Кремінського «навчально-виховний процес як система має забезпечувати поєднання психологічних, змістових, практичних та техніко-технологічних компонентів, що гарантують ефективне функціонування освітнього середовища. Таке середовище повинно формувати атмосферу значущості та престижності знань, створювати мотивацію до навчання, сприяти розвитку пізнавальних інтересів (психологічний аспект), забезпечувати можливість здобуття знань відповідно до потреб учнівської молоді (змістовий аспект), відкривати перспективи самореалізації через практичне застосування здобутих умінь (практичний аспект), а також створювати сучасні умови навчання, що включають підручники, методичні посібники, дидактичні матеріали, лабораторне обладнання, інструменти та використання новітньої техніки [30].

Професійне самовизначення є ключовим елементом у становленні майбутнього фахівця, особливо у сфері педагогіки. Розвиток здібностей до професійного самовизначення та саморозвитку тісно пов'язаний зі свідомою діяльністю особистості, спрямованою на вдосконалення знань, умінь та навичок відповідно до вимог обраної професії. Ця свідома діяльність визначається як професійне самовиховання. У своїй статті Т. Грищенко розглядає *професійне самовиховання* як чинник фахової підготовки магістрів педагогіки вищої школи [13].

На її думку, педагогічний вплив, що здійснюється закладами вищої освіти, відіграє вирішальну роль у формуванні цих здібностей. Він реалізується через низку психолого-педагогічних умов та систематичне керівництво.

I. Грищенко визначає ключові педагогічні чинники, що активізують професійне самовизначення через самовиховання:

1. Формування мотиваційно-ціннісних установок. Необхідно посилити професійну спрямованість студентів для усвідомлення ними значущості професійного самовиховання і необхідності професійного саморозвитку. Важливо формувати спонукальні мотиви та свідоме ставлення до самовиховання, щоб стати конкурентоспроможним фахівцем на ринку праці.

2. Організація навчального процесу та самоосвіти. Педагогічний вплив передбачає організацію самоосвіти магістрів для підвищення їхньої фахової підготовки. Освітній процес збагачується інноваційними технологіями самовдосконалення, а також запровадженням інтерактивних форм, методів і засобів професійного самовиховання.

3. Створення сприятливих умов для самовираження. Важливо створювати умови для активного самовираження кожного студента, що сприяє формуванню адекватної самооцінки, критичності, самостійності, волі та активності.

4. Систематичне педагогічне керівництво. Керівництво професійним самовихованням майбутнього викладача є однією з найважливіших умов формування його особистості та охоплює кілька взаємозалежних етапів:

Початковий етап: на цьому етапі педагогічне керівництво зосереджується на ознайомленні магістрів із засобами професійного самовиховання, орієнтації та консультуванні, а також допомозі у виборі найраціональніших прийомів самовдосконалення.

Етап конкретизації цілей: педагоги допомагають магістру сформулювати ідеал, до якого слід прагнути, виробити стійке бажання наслідувати його. Вони сприяють визначенню, які риси необхідно розвинути, а яких недоліків слід позбутися, щоб стати висококваліфікованим фахівцем.

Етап самостійної роботи: На цьому етапі викладач розуміє формувальний вплив власних професійних дій. Його навчають планувати та намічати шляхи й засоби самовдосконалення у різноманітних видах діяльності (навчання, наукова робота, громадські доручення).

Таким чином, успішність самовиховання як специфічної діяльності педагога, що веде до професійного самовизначення, оцінюється через здатність здійснювати цілепокладання, планування, опанування засобів самовиховання, самоконтроль та корекцію. Педагогічні чинники забезпечують методологічну й практичну основу для того, щоб майбутній фахівець перетворився з об'єкта виховного впливу на активного суб'єкта організації власної життєдіяльності та професійного становлення [13].

Наступним чинником професійного самовизначення майбутніх педагогів є професійна придатність.

Вивчення професійної діяльності нерозривно пов'язане з психологією особистості та особливостями взаємодії між людиною і її діяльністю. З одного боку, ці особливості визначаються психічною регуляцією поведінки, індивідуальними рисами та характеристиками психічної сфери, а з іншого – специфікою самої діяльності, її операційними, просторово-часовими та іншими параметрами. Розвиток особистості відбувається саме у процесі взаємодії цих чинників, результатом чого стає формування стійких моделей поведінки як у повсякденних, так і у професійних ситуаціях, а також закріплення особистісних якостей, найбільш відповідних певному виду діяльності.

У цьому контексті професійну придатність розуміють як комплекс психологічних та психофізіологічних особливостей людини, що є необхідними й достатніми для досягнення належної ефективності праці, прийнятої суспільством. Вона гарантує високий рівень професійних результатів за умови, що працівник володіє спеціальними знаннями, уміннями та навичками, набутими в процесі навчання.

Закордонні дослідження свідчать, що професійна придатність майбутніх педагогів розглядається як ключовий чинник їхнього професійного самовизначення, а увага науковців зосереджена на психологічних, соціальних та освітніх аспектах цього процесу.

У своїй статті S. Kara (2025) [90]. підкреслює, що професійна придатність педагогічних кадрів визначається не лише рівнем знань, а й особистісними якостями, такими як емпатія, комунікативність та здатність до співпраці. Автор наголошує, що саме ці характеристики дозволяють педагогу ефективно працювати, створювати сприятливе середовище та забезпечувати розвиток здобувачів освіти.

Mette Hvalby (2023) [21] аналізує процес оцінювання професійної придатності майбутніх педагогів у Норвегії під час пандемії COVID-19 та після неї. Дослідниця звертає увагу на те, що криза стала своєрідним каталізатором змін у системі педагогічної освіти: наставники та викладачі почали більше акцентувати на розвитку професійної ідентичності студентів, їхній здатності адаптуватися до нових умов та використовувати цифрові інструменти. Це, на думку авторки, стало важливим чинником формування професійного самовизначення.

У редакційній статті Ian Menter (2021) [92] розглядаються глобальні тенденції у сфері підготовки педагогів. Автор підкреслює, що професійна освіта педагогів дедалі більше залежить від міжнародних стандартів і вимог суспільства, а професійна придатність майбутніх педагогів визначається не лише академічними знаннями, а й здатністю до критичного мислення, рефлексії та професійної мобільності.

Таким чином, у зарубіжних джерелах професійна придатність майбутніх педагогів розглядається як багатокomпонентне явище, що включає особистісні якості, мотивацію, професійну ідентичність та здатність до адаптації в умовах змін. Це підтверджує, що професійне самовизначення не може бути зведене лише до академічних знань, а потребує комплексного розвитку особистості.

Професійна придатність формується поступово в процесі трудової діяльності протягом усього життя людини. У цей період розвиваються не лише окремі функціональні системи та психічні процеси, а й змінюється сама особистість. З часом у працівника виробляється професійне мислення, формується тип особистості з певними ціннісними орієнтаціями, характером, особливостями професійної поведінки, стилем спілкування та навіть способом життя.

Професія впливає як на внутрішні зміни й поведінку, так і на зовнішність людини, адже часто можна за виглядом визначити представника тієї чи іншої професії – педагога, юриста чи художника. Тривалість формування професійної придатності залежить не лише від умов праці, а й від природних здібностей індивіда, його мотивації та рівня професійної підготовки. Водночас визначити точний ступінь відповідності між вимогами професії та індивідуальними особливостями людини досить складно, особливо якщо йдеться про її особистісні риси, ціннісні орієнтації чи світогляд. Тому більш доцільним є не підбирати людину до професії, а навпаки – знаходити професію, яка найбільше відповідає її індивідуальним якостям, тобто здійснювати професійний підбір.

Тому важливим чинником, що впливає на майбутнього фахівця є його професійна готовність.

А. Кужельний визначає професійну готовність як «інтегральну, професійно значущу якість особистості майбутнього педагога, що являє собою систему взаємопов'язаних структурних елементів, які охоплюють як особистісні, так і процесуальні аспекти» [31, с.159].

Різні підходи до трактування феномена готовності до професійного саморозвитку дозволяють розглядати її одночасно як інтегративну характеристику педагога-професіонала, як умову та передумову ефективної педагогічної діяльності, як узагальнений показник професійної компетентності майбутніх учителів технологій і як мету їхнього самовдосконалення. Визначаючи педагогічні умови формування готовності до професійного

саморозвитку, необхідно враховувати особливості її становлення та компонентний склад, що включає мотиваційний, пізнавальний і морально-вольовий аспекти.

У структурі готовності виділяються такі компоненти: змістовий, мотиваційний, морально-вольовий, організаційний та операційний. Змістовий компонент передбачає наявність достатнього рівня професійних знань (загальноосвітніх, психолого-педагогічних, предметних), які слугують основою для подальшого розвитку. Мотиваційний компонент виражається у прагненні до особистої та професійної самоосвіти, інтересі до постійного поповнення знань, а також у формуванні відповідальності за майбутню професійну діяльність. Морально-вольовий компонент характеризується силою волі, цілеспрямованістю, працездатністю, упевненістю у власних педагогічних можливостях, здатністю до рефлексії та наполегливістю у досягненні цілей. Організаційний компонент охоплює вміння ефективно планувати й організувати робочий час, швидко адаптуватися до змін, здійснювати пошук інформації та користуватися різними джерелами. Операційний компонент передбачає розвиток навичок самоосвітньої діяльності, таких як аналіз і синтез, самоконтроль і самоаналіз, вміння узагальнювати, виділяти головне та мислити самостійно [31, с.159].

Отже, можна стверджувати, що вибір професії розглядається як багатоетапний процес вироблення і ухвалення рішення. На першому етапі виникає проблема вибору професії, ухвалюється рішення. Другий етап пов'язаний з визначенням джерел інформації, компетентних осіб, здатних допомогти у виборі професії. Третій етап – збір інформації, що відображає істотні моменти конкретної ситуації вибору. На четвертому етапі формується узагальнене уявлення про ситуацію вибору професії. П'ятий етап – пошук варіантів рішення, їх оцінка. На завершальному, шостому етапі, робиться остаточний вибір професії.

Педагогічний вплив у закладі вищої освіти охоплює як зміст навчальних програм, так і стиль взаємодії викладачів зі студентами, організацію освітнього середовища та створення умов для самореалізації. Саме завдяки цим чинникам майбутні педагоги отримують можливість усвідомити значущість обраної професії, розвинути професійні мотиви та сформуванати активну позицію щодо власного професійного зростання. Таким чином, педагогічний вплив стає ключовим елементом у забезпеченні ефективності процесу професійного самовизначення.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ВЛАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1.Методика дослідження

Під професійним самовизначенням розуміється процес прийняття особистістю рішення щодо майбутньої трудової діяльності, який включає усвідомлення себе як суб'єкта конкретної професії, самооцінку власних індивідуально-психологічних якостей та співставлення їх із вимогами професійної діяльності.

У дослідженні взяли участь 90 студентів-магістрів 1 та 2 року навчання спеціальності А1 «Освітні, педагогічні науки» Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Робота проводилася у груповому форматі, в рівних умовах та звичній для учасників атмосфері.

Основними завданнями дослідження стали:

- 1) вивчення індивідуально-психологічних характеристик студентів за допомогою опитувальників
- 2) виявлення педагогічних чинників впливу на професійне самовизначення за допомогою проведення анкетування
- 3) аналіз отриманих даних з метою виявлення їхнього впливу на професійне самовизначення.

Для збору даних застосовувалися багатофакторні особистісні опитувальники: тест А. Маслоу (САМОАЛ) для визначення рівня самоактуалізації; багаторівневий опитувальник «Адаптивність» для оцінки профактивності, нервово-психічної стійкості та комунікативних особливостей та анкетування для визначення педагогічних чинників формування професійного самовизначення майбутніх педагогів.

Опитувальник САМОАЛ, розроблений на основі концепції А. Маслоу, призначений для визначення рівня самоактуалізації особистості, тобто ступеня реалізації її внутрішнього потенціалу та прагнення до розвитку. Його мета полягає у виявленні того, наскільки людина орієнтована на саморозвиток, творчість, усвідомлення власних цінностей і сенсу життя. Методика вимірює рівень внутрішньої мотивації, здатність до рефлексії, автентичність поведінки, прагнення до інноваційності та гармонійного існування.

Для аналізу професійного самовизначення майбутніх педагогів цей інструмент має особливе значення, адже *високий рівень* самоактуалізації свідчить про готовність до усвідомленого вибору професії, здатність брати відповідальність за власний розвиток і бачити педагогічну діяльність як шлях реалізації своїх цінностей. *Середній рівень* показує наявність потенціалу до зростання, але потребує підтримки з боку освітнього середовища, тоді як *низький рівень* може сигналізувати про невизначеність у професійному виборі та слабку мотивацію.

Таким чином, опитувальник САМОАЛ є важливим інструментом у дослідженні професійного самовизначення, оскільки дозволяє оцінити ступінь готовності особистості до саморозвитку та її здатність реалізувати себе у професійній діяльності.

Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛЮ-АМ) є психодіагностичною методикою, спрямованою на вивчення індивідуально-психологічних характеристик особистості, що визначають її здатність ефективно пристосовуватися до умов професійної діяльності та соціального середовища.

Мета методики: виявити рівень профактивності – тобто готовності особистості до продуктивної діяльності, її працездатності та відповідальності; оцінити нервово-психічну стійкість, яка відображає здатність людини зберігати рівновагу та ефективність у стресових ситуаціях; визначити комунікативні особливості, що характеризують стиль спілкування, відкритість, здатність до взаємодії та співпраці.

Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» дає змогу оцінити індивідуально-психологічні характеристики, що визначають здатність людини пристосовуватися до нових умов. Він охоплює кілька ключових аспектів: адаптивні здібності, які показують, наскільки швидко особистість може перебудовуватися відповідно до змін; соціальну інтегрованість, що відображає рівень комунікабельності та здатність працювати в колективі; психоемоційну стабільність, яка характеризує рівень тривожності, стресостійкість і врівноваженість; а також професійно значущі риси, такі як активність, ініціативність і відповідальність, що безпосередньо впливають на ефективність діяльності.

Для аналізу професійного самовизначення майбутніх педагогів ця методика має особливе значення, адже дозволяє зрозуміти, наскільки вони готові до професійної діяльності з точки зору психологічної стійкості та соціальної адаптації. *Високі показники* свідчать про здатність студента ефективно взаємодіяти з учнями та колегами, витримувати навантаження й стрес, що є критично важливим для педагогічної професії. *Середні результати* демонструють наявність потенціалу до розвитку, але водночас вказують на потребу додаткової підтримки у формуванні комунікативних навичок та стресостійкості. *Низькі показники* можуть сигналізувати про труднощі у професійному самовизначенні, невпевненість у власних силах та проблеми з адаптацією до вимог професії.

Для проведення емпіричного дослідження використаний метод анкетування. У даній магістерській роботі була розроблена анкета для студентів-магістрів, майбутніх педагогів вищої освіти на тему «Педагогічні чинники професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання у ЗВО» (Додаток А).

Цей метод дає змогу отримати різноманітну і якісну інформацію. Даний метод засновується на висловлюваннях окремих осіб з приводу досліджуваної проблеми і дає змогу виявити найтонші нюанси в думках респондентів.

Оскільки, при анкетуванні відсутній контакт між респондентом і інтерв'юером, то можна сподіватись на щирість респондентів.

Головна мета анкетування полягає у тому, щоб глибоко дослідити та оцінити вплив навчального процесу, викладачів, практики та освітнього середовища на формування професійного самовизначення магістрантів. Анкета має чітку структуру та складається з семи основних розділів: опитування починається із збору Загальних відомостей про респондентів, після чого фокусується на мотиваційних чинниках вибору професії та оцінці ролі навчальних програм. Наступні розділи вивчають вплив викладачів та освітнього середовища та важливість саморозвитку і самовдосконалення для майбутнього педагога. Особлива увага приділена розділу практика, де досліджується, наскільки сильно вона вплинула на професійне самовизначення студентів та які труднощі вони відчували. Завершується анкета розділом професійне самовизначення, де магістри оцінюють свою впевненість у виборі професії та визначають чинники, які найбільше допомагають їм у цьому процесі.

Емпіричне дослідження здійснювалося поетапно: спершу проводилося тестування індивідуально-психологічних характеристик студентів (САМОАЛ), далі – опитувальник «Адаптивність» для виявлення адаптивних здібностей та комунікативних рис. Наступним етапом було проведення анкетування серед студентів-магістрів. Завершальний етап передбачав інтерпретацію результатів опитування та визначення впливу індивідуально-психологічних особливостей на процес професійного самовизначення майбутніх педагогів.

3.2. Результати дослідження

Дослідження уявлень про майбутню професію є важливим засобом для з'ясування того, як особистість сприймає власну потенційну кар'єру. Така діагностика спрямована на виявлення сформованих образів, очікувань, інтересів та ціннісних орієнтацій, що пов'язані з майбутньою професійною діяльністю. Вона дозволяє визначити рівень поінформованості про різні професії, ступінь

їхньої привабливості, а також виявити можливі стереотипи чи нереалістичні уявлення. Отримані результати стають основою для подальшого професійного самовизначення, планування кар'єрного шляху та надання індивідуальної підтримки у виборі професії.

Актуальність такої діагностики зумовлена динамічними змінами на сучасному ринку праці, появою нових спеціальностей та зростанням вимог до фахівців. У цьому контексті важливо, щоб молодь та особи, які планують зміну професійної діяльності, мали чітке й реалістичне уявлення про свої майбутні професійні ролі. Діагностика допомагає уникнути розчарувань, пов'язаних із невідповідністю очікувань та реальних умов, сприяє більш усвідомленому вибору та підвищує мотивацію до навчання й професійного розвитку. Вона також є цінним інструментом для педагогів, психологів і кар'єрних консультантів, оскільки дозволяє розробляти ефективні програми профорієнтації та підтримки.

Процес діагностики передбачає використання різноманітних методів і засобів: анкетування, опитувальників, проєктивних методик, інтерв'ю та ситуаційних завдань. Ці інструменти спрямовані на збір інформації про знання людини щодо світу професій, її інтереси та схильності, систему цінностей, рівень самооцінки та уявлення про вимоги конкретних спеціальностей. Аналіз отриманих даних дає змогу сформувати цілісну картину уявлень про майбутню професію, визначити сильні та слабкі сторони, а також окреслити напрями, що потребують подальшого розвитку. Результати діагностики є конфіденційними та використовуються виключно в інтересах особистості для сприяння її професійному становленню.

У межах нашого дослідження було застосовано комплекс діагностичних методик для визначення рівня сформованості професійного самовизначення майбутніх педагогів вищої освіти. Використовувалися такі методи, як, тестування, анкетування та аналіз отриманих результатів. Зокрема, для виявлення педагогічних чинників професійного самовизначення майбутніх

педагогів під час навчання у ЗВО було застосовано спеціально розроблену анкету (див. Додаток А).

Опитувальник САМОАЛ, розроблений на основі концепції А. Маслоу, призначений для визначення рівня самоактуалізації особистості показав наступні результати. Результати діагностики рівня самоактуалізації студентів-магістрів показують таку картину:

- Високий рівень самоактуалізації продемонстрували 28 осіб (31%). Це свідчить про те, що майже третина студентів має чітку внутрішню мотивацію, прагне до саморозвитку, усвідомлює власні цінності та бачить професійну діяльність як шлях реалізації свого потенціалу.

- Середній рівень виявлено у найбільшій групі – 45 студентів (50%). Половина учасників має достатній потенціал для розвитку, але їхня самоактуалізація ще потребує підтримки з боку освітнього середовища та наставників. Це свідчить про готовність до професійного самовизначення, проте не завжди впевненість у власних силах.

- Низький рівень зафіксовано у 17 студентів (19%). Ця група характеризується меншою вираженістю внутрішньої мотивації та невизначеністю у професійному виборі. Для них важливо створити умови, які сприятимуть формуванню впевненості, розвитку ціннісних орієнтацій та підвищенню мотивації. Графічно результати зображено на рисунку (Рис.3.1)

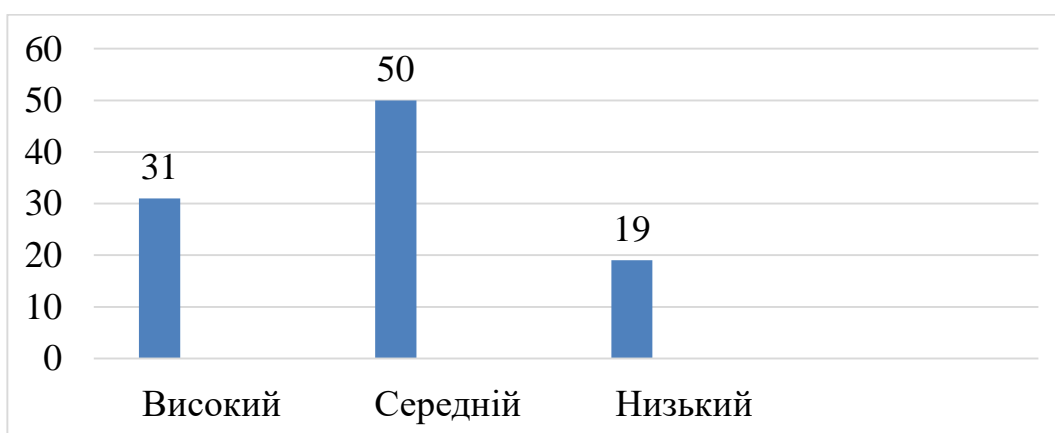


Рис. 3.1. Рівень самоактуалізації за методикою САМОАЛ (самоактуалізація) (%)

Більшість студентів мають середній рівень самоактуалізації, що свідчить про наявність потенціалу до розвитку, але потребу у підтримці з боку освітнього середовища. Високий рівень демонструє готовність до усвідомленого професійного вибору, тоді як низький рівень сигналізує про невизначеність та слабку мотивацію.

Результати багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність» показують таку картину:

Профактивність: високий рівень мають 30% студентів, що свідчить про їхню готовність до продуктивної діяльності, відповідальність та працездатність. Половина респондентів (50%) перебуває на середньому рівні – вони мають потенціал до розвитку, але потребують додаткової підтримки для підвищення активності. 20% показали низький рівень, що може сигналізувати про труднощі у професійному самовизначенні та недостатню мотивацію.

Нервово-психічна стійкість: лише 25% студентів продемонстрували високий рівень, тобто здатність зберігати рівновагу та ефективність у стресових ситуаціях. Найбільша група (55%) має середній рівень, що означає відносну стабільність, але водночас потребу у розвитку стресостійкості. 20% учасників мають низький рівень, що може бути пов'язано з підвищеною тривожністю та невпевненістю.

Комунікативні особливості: найкращі результати тут – 35% студентів із високим рівнем, які відзначаються відкритістю, здатністю до взаємодії та співпраці. 45% мають середній рівень, що свідчить про базові комунікативні навички, які потребують удосконалення. 20% показали низький рівень, що може ускладнювати їхню інтеграцію в колектив та ефективну взаємодію з іншими

Графічно результати зображені на рисунку 3.2.

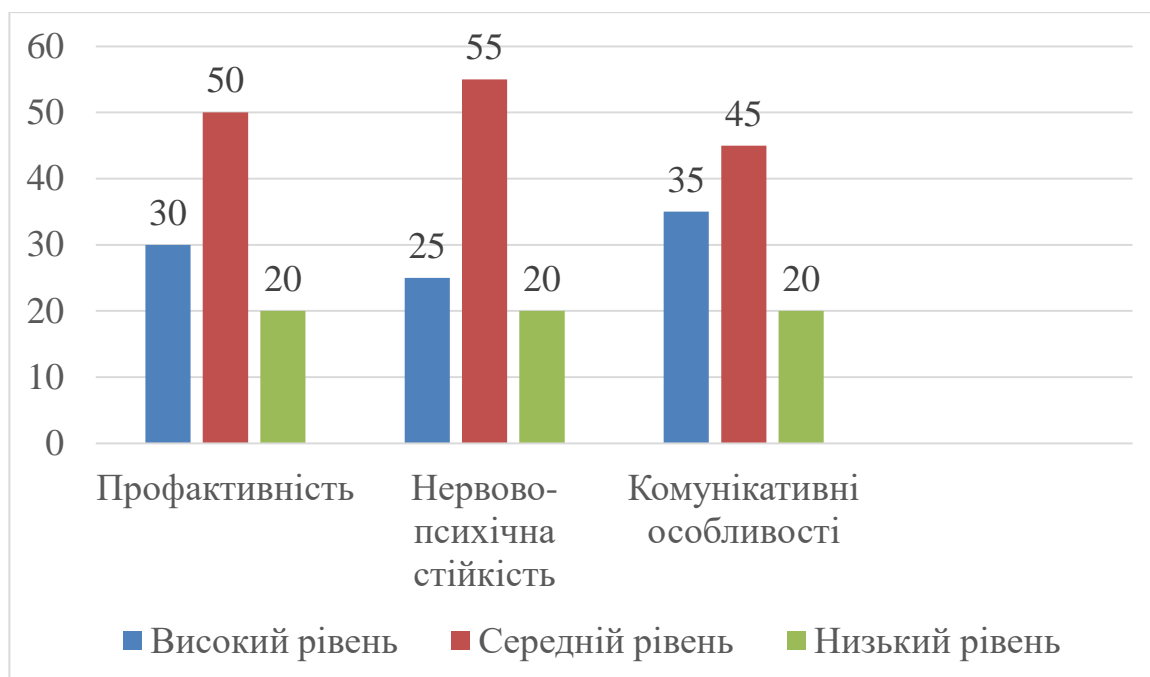


Рис. 3.2 Результати багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність» (%)

Загалом результати показують, що більшість студентів перебувають на середньому рівні адаптивності: вони здатні виконувати професійні завдання, але потребують розвитку стресостійкості та комунікативних навичок. Високі показники свідчать про готовність до ефективної взаємодії та витримування навантажень, тоді як низькі – про труднощі у професійному самовизначенні та адаптації

Результати анкетування.

Найбільша частина студентів (40%) обрала педагогічну спеціальність через власний інтерес – бажання працювати з дітьми, реалізувати себе у сфері освіти. Чверть респондентів (25%) зазначили, що на їхній вибір вплинув приклад викладачів, які стали для них авторитетними моделями професійної поведінки. Ще 20% керувалися порадою батьків, що свідчить про значний вплив сімейного оточення. Лише 15% назвали інші причини – випадковість, доступність спеціальності чи прагнення отримати диплом. Це говорить про те, що мотивація більшості студентів є внутрішньою, але зовнішні чинники також відіграють помітну роль (Таблиця 3.1)

Таблиця 3.1

Мотиваційні чинники вибору професії

Чинник вибору професії	Кількість студентів	%	Детальний опис
Власний інтерес	36	40%	Внутрішнє бажання працювати з дітьми, реалізувати себе у педагогіці.
Приклад викладачів	23	25%	Авторитет викладачів та їхній вплив як рольових моделей.
Порада батьків	18	20%	Сімейні традиції або поради близьких.
Інші причини	13	15%	Випадковий вибір, доступність спеціальності, прагнення отримати диплом.

Найбільший вплив на професійне самовизначення мають дисципліни педагогіка (35%) та психологія (30%), які формують базові знання про освітній процес і взаємодію з учнями. Методика викладання (25%) допомагає студентам відчувати себе у ролі майбутніх педагогів, а спеціальні предмети (10%) підтримують вузькопрофільний інтерес. Це свідчить, що теоретичні курси є фундаментом, але практична складова ще недостатньо виражена (Таблиця 3.2)

Таблиця 3.2.

Роль навчальних програм як чинник професійного самовизначення майбутніх педагогів вищої освіти

Дисципліна	Кількість студентів	%	Детальний опис
Педагогіка	32	35%	Усвідомлення професійних та етичних засад діяльності.
Психологія	27	30%	Розуміння особливостей учнів, розвиток емпатії.

Методика викладання	23	25%	Формування практичних навичок організації навчання.
Спеціальні предмети	8	10%	Підтримка вузькопрофільного інтересу.

Практика виявилася ключовим чинником: для 30% студентів вона стала вирішальною у підтвердженні правильності професійного вибору. Для 45% її вплив був помірним – вони отримали досвід, але ще не повністю впевнені у своїй готовності. 20% відчували лише слабкий ефект, а 5% взагалі не побачили значного впливу. Це показує, що практика є важливим етапом, але її ефективність залежить від умов проведення та підтримки наставників (Таблиця 3.3.)

Таблиця 3.3

Практика як чинник професійного самовизначення майбутніх педагогів вищої освіти

Вплив практики на самовизначення	Кількість студентів	%	Детальний опис
Дуже сильний	27	30%	Практика підтвердила професійний вибір.
Помірний	41	45%	Допомогла частково усвідомити труднощі та можливості.
Слабкий	18	20%	Недостатньо досвіду для впевненості.
Не вплинула	4	5%	Практика не мала значного впливу.

Наступним чинником є вплив викладачів та освітнього середовища. 40% студентів вважають приклад викладачів дуже важливим, 45% – помірно важливим, і лише 15% – малозначущим. Це означає, що викладачі залишаються ключовими орієнтирами у професійному становленні, хоча частина студентів більше покладається на власні інтереси та внутрішню мотивацію (Таблиця 3.4.)

Таблиця 3.4

Вплив викладачів та освітнього середовища на професійне самовизначення майбутніх педагогів вищої освіти

Оцінка впливу викладачів	Кількість студентів	%	Детальний опис
Дуже важливий	36	40%	Викладачі виступають наставниками та прикладом.
Помірно важливий	41	45%	Викладачі частково впливають на професійне самовизначення.
Малозначущий	13	15%	Студенти більше орієнтуються на власні інтереси.

Самоосвіта. 35% студентів займаються самоосвітою регулярно, 45% – іноді, а 20% взагалі не практикують додаткове навчання. Це свідчить про середній рівень самостійності: більшість студентів розуміють важливість розвитку, але роблять це нерегулярно (Таблиця 3.5.)

Таблиця 3.5

Самоосвіта як чинник професійного самовизначення майбутніх педагогів вищої освіти

Частота самоосвіти	Кількість студентів	%	Детальний опис
---------------------------	----------------------------	----------	-----------------------

Регулярно	32	35%	Систематичне додаткове навчання (курси, тренінги).
Іноді	41	45%	Самоосвіта нерегулярна, залежить від потреби.
Ніколи	17	20%	Відсутність додаткової самоосвіти.

Отже, як показало емпіричне дослідження, серед 90 студентів-магістрів більшість демонструють середній рівень професійного самовизначення. 40% студентів повністю впевнені у правильності вибору педагогічної професії, 45% – лише частково, а 15% вагаються. Це підтверджує, що більшість перебуває на стадії формування професійної ідентичності, і саме практика та підтримка викладачів можуть стати вирішальними чинниками для остаточного самовизначення (Таблиця 3.6.)

Таблиця 3.6

Рівень професійного самовизначення майбутніх педагогів вищої освіти

Рівень впевненості у виборі	Кількість студентів	%	Детальний опис
Повна впевненість	36	40%	Чітке усвідомлення правильності вибору професії.
Часткова впевненість	41	45%	Є сумніви, але схильність до педагогічної діяльності.
Невпевненість	13	15%	Вагання щодо майбутнього професійного шляху.

Результати анкетування та діагностичних методик (САМОАЛ і «Адаптивність») показують узгоджену картину професійного самовизначення

студентів-магістрів спеціальності А1 «Освітні, педагогічні науки». Більшість учасників демонструють середній рівень сформованості – вони мають потенціал до розвитку, але ще не досягли повної впевненості у виборі професії. Це підтверджується як даними анкетування (45% часткова впевненість), так і результатами діагностики ($\approx 45\text{--}55\%$ середні показники самоактуалізації та адаптивності).

Водночас група студентів із високими результатами ($\approx 25\text{--}35\%$) співвідноситься з тими, хто в анкеті висловив повну впевненість у професійному виборі (40%). Вони характеризуються внутрішньою мотивацією, стійкістю до стресових ситуацій та здатністю до ефективної комунікації. Низькі показники ($\approx 15\text{--}20\%$) відповідають студентам, які вагаються у своєму виборі (15%), що може бути пов'язано з недостатньою самоактуалізацією та труднощами в адаптації.

Таким чином, результати підтверджують, що професійне самовизначення майбутніх педагогів формується під впливом комплексу чинників: мотивації, прикладу викладачів, практики, рівня самоактуалізації та адаптивності. Більшість студентів перебувають на етапі становлення, і саме підтримка освітнього середовища, розвиток комунікативних навичок та підвищення стресостійкості є ключовими умовами для переходу від часткової до повної впевненості у професійному виборі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження на тему «Педагогічні чинники професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання в ЗВО» дало змогу вирішити поставлені завдання, здійснити теоретичний аналіз феномену самовизначення та емпірично оцінити рівень його сформованості у студентів-магістрів, а також визначити ключові педагогічні чинники впливу, що сприяють усвідомленому професійному становленню.

У першому розділі здійснено теоретичне обґрунтування сутності та структури професійного самовизначення.

З'ясовано, що професійне самовизначення є багатограним, динамічним і неперервним процесом, який не обмежується лише моментом вибору, а триває протягом усього трудового життя людини. Воно являє собою активну внутрішню діяльність, що поєднує самопізнання, самооцінку індивідуальних здібностей та ціннісних орієнтацій, а також їхнє зіставлення з вимогами педагогічної професії.

Встановлено, що професійне самовизначення є ключовою ланкою загального процесу життєвого самовизначення і невід'ємно пов'язане з особистісним самовизначенням. Особистісний простір є ширшим за професійний і лежить в його основі, визначаючи початок і хід професійного шляху. Водночас, професійне самовизначення виступає як системотворчий центр, що структурує всі інші види самовизначення, а досягнення високих професійних рівнів чинить зворотний вплив, формуючи критерії самооцінки людини як особистості.

Визначено, що процес професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання у ЗВО є критичною фазою, оскільки студент досягає нового рівня розвитку самосвідомості та особистісного самовизначення. У науковому дискурсі проблему традиційно розглядають із соціологічного (входження у соціальні структури) та психологічного (внутрішні психологічні механізми) підходів.

У другому розділі визначено ключові педагогічні чинники та умови формування професійного самовизначення.

Доведено, що успішність професійного самовизначення майбутніх педагогів значною мірою залежить від системної роботи ЗВО, спрямованої на формування їхніх професійних мотивів. Серед ключових напрямків діяльності ЗВО, що критично впливають на цей процес, виділено: моніторинг ринку та модернізацію освіти (включаючи впровадження дуальної освіти та міжнародний обмін); науково-методичний супровід (залучення до НДР, що стимулює творче мислення); організацію професійно-практичної підготовки; а також моніторинг працевлаштування випускників.

На основі аналізу освітньо-професійної програми визначено низку педагогічних умов, які сприяють формуванню професійного самовизначення магістрів. Спрямованість освітнього процесу на саморозвиток: формування компетентностей, зокрема здатності до саморозвитку, самовдосконалення та навчання протягом життя (СК13, ЗК4, РН18). Студентоцентровані та проблемно-орієнтовані методи: застосування активних форм навчання, що вимагають від студента відповідальності та ініціативи і сприяють становленню суб'єктної позиції. Інтеграція дослідницької діяльності: включення магістрів у розв'язання невизначених завдань дослідницького та інноваційного характеру, зокрема через написання та захист магістерської роботи. Практична підготовка: виробнича та магістерська практики є критичною умовою для самовизначення, оскільки дозволяють застосувати знання та розробити основи індивідуального стилю діяльності.

Визначено, що мотивація є центральною рушійною силою професійного самовизначення. Відповідно до Теорії самодетермінації (SDT), ЗВО мають підтримувати автономну (внутрішню) мотивацію, задовольняючи універсальні психологічні потреби в автономії, компетентності та спорідненості. Провідними мотивами вибору професії є інтерес, обов'язок та самооцінка професійної придатності.

У третьому розділі представлено результати емпіричного дослідження та виявлено рівні сформованості самовизначення.

Емпіричне дослідження проводилося за участю 90 студентів-магістрів спеціальності А1 «Освітні, педагогічні науки» з використанням опитувальників САМОАЛ (рівень самоактуалізації) та МЛЮ-АМ «Адаптивність». Діагностика показала, що більшість студентів-магістрів (близько 50%) мають середній рівень самоактуалізації та адаптивності. Це свідчить про наявність потенціалу до розвитку, але підтверджує, що більшість перебуває на стадії становлення професійної ідентичності, потребуючи підтримки освітнього середовища для переходу до повної впевненості. Лише 31% продемонстрували високий рівень самоактуалізації, що корелює з готовністю до усвідомленого вибору.

Результати опитувальника «Адаптивність» вказали на потребу в цілеспрямованому розвитку нервово-психічної стійкості (лише 25% мають високий рівень) та комунікативних особливостей. Ці характеристики є критично важливими для педагогічної професії, що функціонує в умовах високого стресу та постійної взаємодії. 3.4.

Анкетування підтвердило, що 40% студентів повністю впевнені у виборі професії, тоді як 45% мають лише часткову впевненість. Серед мотиваційних чинників переважає власний інтерес (40%), але значний вплив має приклад викладачів (25%) та порада батьків (20%). Виявлено, що практика є ключовим, але нестабільним чинником: для 30% вона стала вирішальною, а для 45% – лише помірною. Це наголошує на необхідності підвищення якості та структурованості практичної підготовки, а також забезпечення студентам структурованої рефлексивної практики, як того вимагають сучасні закордонні дослідження.

Зроблено висновок, що педагогічний вплив (через зміст програм, викладачів та освітнє середовище) є критично важливим елементом для переходу студента від часткової до повної впевненості у професійному виборі.

Загальний висновок та рекомендації

Професійне самовизначення майбутніх педагогів є не лінійним процесом, а складним, тривимірним явищем, що вимагає гармонізації професійних, особистісних та ситуаційних аспектів. Успішність його формування в умовах ЗВО залежить від системного впровадження таких педагогічних чинників:

- Посилення автономної мотивації та самоактуалізації: створення освітнього середовища, яке стимулює активний пошук і створення стимулів до самоактуалізації, перетворюючи зовнішні вимоги професії на внутрішні, інтегровані цінності особистості.
- Оптимізація практичної та дослідницької діяльності: практика має бути ареною зіткнення теорії з реальністю, яка обов'язково супроводжується педагогічним керівництвом та самоконтролем/корекцією. НДР студентів повинна бути інтегрована як механізм, що розвиває самостійність та відповідальність за власний професійний розвиток.
- Розвиток адаптивності та соціальних навичок: оскільки значна частина студентів має середній рівень адаптивності, необхідно включати в освітні програми спеціальні тренінги, спрямовані на розвиток комунікативних навичок та стресостійкості.

Виконане дослідження підтверджує, що для забезпечення конкурентоспроможності випускників та їхньої стійкості у професії заклади вищої освіти повинні акцентувати увагу не лише на передачі предметних знань, а й на цілеспрямованому формуванні професійної ідентичності, використовуючи принципи студентоцентрованого підходу та підтримуючи здатність довічного навчання і самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арцишевська О. Сутнісний аналіз самовизначення людини. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. *Філософські науки*. 2019. № 11. С. 9–12
2. Балл Г. О. Підготовка до професійної діяльності у контексті розвитку особистості. *Підготовка учнів до професійного навчання і праці*. Київ, 2000. Р. 1. С. 7–21.
3. Бекчив М. П., Асєєва Ю. О. Теоретико-методологічні основи професійного самовизначення. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 3. С. 26–30. DOI: 10.32782/3041-2005/2024-3-5.
4. Боднар М. Б. Вплив етнопсихологічних життєвих орієнтацій на самоактуалізацію студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2004. 20 с.
5. Бочелюк В. Й. Зарицька В. В. Психологія вступу до спеціальності : навч. посібник . Київ: Центр учбової літератури, 2007. 88 с.
6. Бугерко Я. М. Самоосмислення як індивідуальний чинник самовизначення людини. *Психологія і суспільство. Спецвипуск* : матеріали міжнародної конференції Соціально-психологічні виміри професійної майстерності особистості в умовах глобалізованого світу наукове видання, Тернопіль, 16-17 травня 2013 р. Тернопіль : НДІ МЕВО, 2013. С. 42–43.
7. Василенко Л. П. Психолого-педагогічні умови активізації особистісно-професійного саморозвитку майбутнього педагога. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 2. С. 22-28.
8. Вітковська О. І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2002. 221 с.
9. Волошенко М. Етапи професійного саморозвитку особистості. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10, № 3. Р. 336–347. DOI: 10.25128/2520-6230.23.3.7.

10. Галузьяк В. Особистісно-професійне самовизначення майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. URL: <https://orcid.org/0000-0001-7223-3821wgaluz>.
11. Головаха Є. Індекс державної суб'єктності України (ІДСУ): розробка, апробація та результати застосування в масовому опитуванні. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. / за ред. В. Ворона, М. Шульга. Київ : Інститут соціології НАН України, 2020. С. 50–59.
12. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник : наукове видання. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
13. Грищенко Т. А. Професійне самовиховання як чинник фахової підготовки магістрів педагогіки вищої школи. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. 2019. № 3. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3488>.
14. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія. Київ, 2004. 243 с.
15. Гуртовенко Н. Критерії оцінки, показники та рівні психологічної готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації. *Психологічний часопис*. 2017. Т. 3, № 4. С. 53–65. DOI: 10.31108/1.2017.4.8.5.
16. Джура О.Д. Взаємозв'язок основних факторів професійного самовизначення особистості. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ, 2003. Випуск 33. С.54-57
17. Дубасенюк О. А. Професійне самовизначення як чинник формування Я-концепції майбутніх фахівців. *Я-концепція академіка Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості* . Київ, 2014. С.70-77.
18. Життєві домагання особистості : монографія / за ред. Т. М. Титаренко. Київ, 2007. 456 с.
19. Загребнюк Ю. В. Професійне самовизначення особистості як соціально-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського*

державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Педагогічні науки. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. Ч. 2. С. 146–151.

20. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник. К.: Либідь, 2022. 304 с.

21. Карпенко З. С. Аксіопсихологічні закономірності професійного становлення особистості в період навчання у ЗВО. *Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства* : збірник тез між кафедрального круглого столу факультету психології ЛьвДУВС, 22 березня 2013 р. / упоряд. М. П. Козирев. Львів : Ліга Прес, 2013. С. 69–71.

22. Кириченко Р. В., Колодяжна А. В. Психологічне дослідження навчально-професійної мотивації майбутніх педагогів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки*. 2021. Вип. 13 (58). С. 48–59.

23. Кисла О.Ф. Особливості розвитку професійного самовизначення майбутніх учителів початкових класів в умовах ступеневої підготовки автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 24 с.

24. Кондратюк С. М. Особливості психомоторної активності студентів у процесі адаптації до навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Острого, 2013. 18 с.

25. Копотун М. М. Соціально-психологічні чинники життєвого цілепокладання студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2009. 20 с.

26. Коропецька О. М. Профорієнтація та профвідбір : навч. посіб. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2009. 348 с.

27. Костенко М. А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2002. 180 с.

28. Костюк Г. С. Роль професійного самовизначення в формуванні

особистості / упор. З. С. Нечипорук. Київ, 1971. с. 223.

29. Краснощок І. П. Особистісна самореалізація майбутнього вчителя в навчально-виховному середовищі педагогічного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 20 с.

30. Кременський Б. Г. Функції освітнього середовища з точки зору створення умов для роботи з обдарованою молоддю. *Науковий часопис Нац. пед.унту ім. М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи*: зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 53. С. 102–108.

31. Кужельний А. В. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2014. 20 с.

32. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми, 2011. 412 с.

33. Лукасевич О. А. Суб'єктивно-вчинкові критерії оцінки особистісної зрілості студентської молоді : дис... канд. психол. наук : 19.00.01. Львів, 2010. 260 с.

34. Ляшенко Р. О. Взаємозв'язок розвитку професійного самовизначення та самоактуалізації особистості. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. Київ, 2015. Випуск 12. С. 83–88.

35. Мартиненко О. О. Загальні особливості професійного самовизначення сучасних старшокласників. *Габітус*. 2020. Вип. 16 (20). С. 151–155. DOI: 10.32843/2663-5208.2020.16.24.

36. Массанов А. В. Психологічні бар'єри в професійному самовизначенні особистості : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2010. 38 с.

37. Матвеева Н. Особливості підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів на сучасному етапі. *Освітній простір України*. 2017. № 9. С. 96–102. DOI: 10.15330/esu.9.96-102.

38. Міхеєва Л. В. Формування мотивації вивчення педагогічних

дисциплін майбутніми вчителями праці і професійного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 20 с.

39. Моргун В. Ф. Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики : навч. Посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. 464 с.

40. Морін О. Л. Закономірності професійного самовизначення особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21 (2). С. 78–89.

41. Москальова Я. Ю. Педагогічні умови саморозвитку майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 38. С. 243–249.

42. Мотрук Р. В. Детермінація професійного самовизначення особистості. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. Івано-Франківськ, 2012. Вип. 16. С. 97–102.

43. Мотрук Р. В. Проблема професійного самовизначення особистості в психолого-педагогічній науці. *Філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ, 2011. Вип. 16, ч. 1. С. 184–190.

44. Неговський І. В. Організація самостійності як чинник саморозвитку особистості майбутнього вчителя технологій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 120. С. 224–226.

45. Нікітіна І. В. Суб'єктивне самовизначення молодшої людини в період повноліття . Київ, 2008. 192 с.

46. Оксенчук Г. В., Гузенко О. А. Професійне самовизначення майбутніх педагогів в умовах сучасного закладу освіти. *Молодий вчений*. 2018. №12(1), С. 55-58.

47. Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі : монографія / Г. Товканець та ін. Мукачево : Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018.

48. Петриченко Л. Професійне самовизначення особистості як

психолого-педагогічна проблема. Освіта. Інноватика. Практика. 2023. Т. 11, № 5. С. 52–58. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i5-008.

49. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика : наук.-метод. посіб. [для вчителів] / за ред. О. В. Мельника. Київ : Четверта хвиля, 2009. Вип. № 1. 230 с.

50. Професійна орієнтація: теорія і практика : наук.-метод. посіб. / за ред. О. В. Мельника. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. Вип. № 2. 279 с.

51. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія / За ред. В. А. Ковальчук. Житомир, 2011. 204 с.

52. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 1999. 215 с.

53. Психологія професійного самовизначення особистості : монографія / М. С. Корольчук та ін. ; за заг. ред. М. С. Корольчука. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 280 с.

54. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості : монографія / за ред. Л. З. Сердюк. Київ : Педагогічна думка, 2015. 197 с

55. Психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості : монографія / за ред. О. М. Кокуна. Київ: Педагогічна думка, 2015. 297 с.

56. Савінова Н. В., Карпенко К. М. Професійна педагогічна ідентичність як проблема професійного самовизначення та становлення майбутнього вчителя-логопеда. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70, Т. 1.

57. Савчин М. В. Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 368 с.

58. Садова М. А. Психологічні складові потенціалу самореалізації особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Луцьк, 2010. 16 с.

59. Санжаровець В., Петренко Т., Новікова Н. Професійна самовизначеність як необхідна умова становлення майбутнього соціального

працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. № 1(56). С. 205–210. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.205-210>.

60. Саннікова О. П. Досвід побудови моделі структури особистості професіонала. *Феноменологія особистості професіонала . Феноменологія особистості* . Одеса, 2003. С. 194–197.

61. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ: Вища школа, 2004. 336 с.

62. Скорик Т. В. Моніторингове дослідження розвитку професійної успішності майбутніх учителів. *Педагогічний альманах*. 2020. № 46. С. 208–214. DOI: 10.37915/ra.vi46.1298.

63. Смолюк І. О., Смолюк С. В. Підготовка студентів педагогічних спеціальностей до професійного саморозвитку. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. №8 С. 108-112.

64. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / за заг ред. В. І. Воловича. Київ : Укр. Центр духовн. культури, 1998. 736 с.

65. Стасюк У. Л. Особливості професійного самовизначення майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський, 2009. № 6, ч. 2. С. 265–274.

66. Столярчук О. А., Сергеєнкова О. П. Проблема усвідомлення особистістю покликання: теоретико-емпіричні аспекти. *Габітус*. 2022. Вип. 41. С. 192–196.

67. Тичина І. М. Професійна переорієнтація випускників вищих навчальних закладів як чинник особистісного самоздійснення : автореф. дис. ...канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2009. 20 с.

68. Тодорів Л.Д. Психологічні умови формування життєвих перспектив у ранній юності (когнітивний аспект) : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2000. 19 с.

69. Формування навичок самоосвітньої діяльності студентів

педагогічних факультетів в умовах дистанційної освіти / Н. Борисенко та ін. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7, No. 3. P. 325–337. DOI: 10.25128/2520-6230.20.3.7.

70. Хом'юк І. В., Петрук В. А., Хом'юк В. В. Фактори впливу на професійне самовизначення особистості в умовах ринкової економіки. *Педагогіка безпеки*. 2017. №1. С. 6-11.

71. Черняк Н. О. Формування мотивації студентів до навчання у ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2013. Вип. 38–39. С. 388–393.

72. Чобітько М. Професійне самовизначення майбутнього вчителя. *Освіта і управління*. 2005. № 1. С. 135-140.

73. Шагро О.Ф. Свобода вибору як один із засобів професійного самовизначення студентів. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Серія „Педагогічні науки”*. Полтава, 2005. Випуск 6 (45). С.201-208.

74. Якимович О.Н. Професійне самовизначення молоді як соціальна проблема. *Габітус*. 2024. Випуск 61. С.54-58.

75. Ящук С. М. Теоретико-методичні засади професійної підготовки магістрів технологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах: Дис. ... д-ра пед наук. : 13.00.04. Умань, 2016. 344 с.

76. Avalos B. & De Los Rios D. Teacher identity and professional development. In *The Routledge International Handbook of Educational Psychology* Routledge. 2013. pp. 57-67.

77. Beauchamp C. & Thomas L. (2009). Understanding teacher identity: An overview of the concept and its implications for teacher education. *Cambridge Journal of Education*. 2009. 39(2), 175-189.

78. Beijaard D. The narrative approach to teacher identity development. In *The Palgrave handbook of identities in higher education*. Palgrave Macmillan, Cham. 2019. (Implied, used to support Yazan & CoP). pp. 1-22.

79. Beijaard D., Meijer, P. C., & Verloop, N. Reconsidering research on

teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*. 2004, 20(2), 107-128.

80. Berzonsky, M. D. Self-construction and identity commitments: A self-processing model of adolescent development. In *Adolescent identity: An integration of perspectives*. Springer.1990. pp. 135-156.

81. Cote, J. E. *Identity, motivation and youth*. London: Routledge, 2017.

82. Cuadra-Martínez, D., et al. How higher education teachers see their professional identity. *Frontiers in Education*, 2024, vol. 9, article 1429847.

83. Deci, E. L., Ryan, R. M. *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum, 1985.

84. Kavrayici, C. Evaluation of the Factors Affecting Teacher Identity Development of Pre-Service Teachers: A Mixed Method Study. *Eurasian Journal of Educational Research*, 2020, no. 88, pp. 269–288.

85. Lave, J., Wenger, E. *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

86. Macías, D. F., Sanchez, J. A. Feelings of Unpreparedness in Pre-Service Teachers during Initial Teaching Practicum. *PROFILE Issues in Teachers' Professional Development*, 2015, vol. 17, no. 1, pp. 189–204.

87. Mansfield, C. F., Beltman, S., Price, A. “I’m not leaving”: Factors influencing beginning teachers’ commitment to teaching. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 2014, vol. 42, no. 1, pp. 53–69.

88. Ryan, R. M., Deci, E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 2000, vol. 55, no. 1, pp. 68–78.

89. Yazan, B. Identity construction of pre-service L2 teachers: A case study from a teacher education program. *Teaching and Teacher Education*, 2018, vol. 72, pp. 126–136.

90. Kara, S. Main approaches to determining the professional suitability of teaching staff in children's health organisations. *International Research Journal:*

Social and Human Sciences Pedagogy, № 11 (161), 2025. DOI: <https://doi.org/10.60797/IRJ.2025.161.7>.

91. Hvalby, M. Suitability assessments in teacher education during and post the COVID-19 pandemic – an impact on professional development. *Frontiers in Education*, Vol. 8, 2023. DOI: <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1233058>.

92. Menter, I. Teacher education, teacher professionalism and research: international trends, future directions. *European Journal of Teacher Education*, Vol. 44, No. 1, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1850550>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для студентів-магістрів

Тема: Педагогічні чинники професійного самовизначення майбутніх педагогів під час навчання у ЗВО

Мета: дослідити вплив навчального процесу, викладачів, практики та освітнього середовища на формування професійного самовизначення студентів-магістрів педагогічних спеціальностей.

1. Загальні відомості

1. Ваш курс навчання:

1 курс магістратури 2 курс магістратури

2. Спеціальність: _____

3. Чи плануєте працювати за педагогічним фахом після завершення магістратури?

Так Ні Важко відповісти

2. Мотиваційні чинники

4. Що найбільше вплинуло на Ваш вибір педагогічної професії?

Власний інтерес Порада батьків Приклад викладачів Інші причини

5. Чи відчуваєте Ви внутрішню мотивацію до педагогічної діяльності?

Так, завжди Частково Ні

3. Роль навчальних програм

6. Які дисципліни магістерської програми найбільше сприяли Вашому професійному самовизначенню?

Психологія Педагогіка Методика викладання Спеціальні предмети

7. Чи достатньо практичних занять у магістратурі для формування професійних навичок?

Так Частково Ні

4. Вплив викладачів та освітнього середовища

8. Наскільки важливим для Вас є приклад викладачів у процесі професійного самовизначення?

Дуже важливий Помірно важливий Малозначущий

9. Чи сприяє атмосфера у Вашому ЗВО розвитку професійної ідентичності?

Так Частково Ні

5. Саморозвиток і самовдосконалення

10. Чи займаєтесь Ви додатковою самоосвітою (читання, онлайн-курси, тренінги)?

Так, регулярно Іноді Ні

11. Які якості, на Вашу думку, найбільше потрібно розвивати майбутньому педагогу?

Комунікативність Емоційна стійкість Креативність Організованість
Інше: _____

6. Практика

12. Чи проходили Ви педагогічну практику під час навчання в магістратурі?

Так Ні

13. Наскільки практика вплинула на Ваше професійне самовизначення?

Дуже сильно Помірно Слабо Не вплинула

14. Які труднощі Ви відчували під час проходження практики?

Недостатня підтримка викладачів-наставників Відсутність мотивації
Складність у роботі з учнями Інше: _____

7. Професійне самовизначення

15. Чи впевнені Ви у правильності вибору педагогічної професії?

Так Частково Ні

16. Що, на Вашу думку, найбільше допомагає студентам-магістрам визначитися з майбутньою професією?

Навчальні програми Практика Викладачі-наставники Власна мотивація

Примітка: Анкета є анонімною, результати використовуються лише для наукових цілей.